

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FAKULTA SOCIÁLNYCH VIED A ZDRAVOTNÍCTVA

BAKALÁRSKA PRÁCA

2010

Alena Lužová

**UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FAKULTA SOCIÁLNYCH VIED A ZDRAVOTNÍCTVA**

**ETAPY SOCIÁLNEJ PRÁCE V HISTORICKOM
KONTEXTE**

Bakalárska práca

Študijný program: 3.1.14 sociálna práca

Školiace pracovisko: Ústav romologických štúdií

Školiteľ: Doc. Hristo Slavov Kyuchukov, DrSc.

Nitra 2010

Alena Lužová

ZADANIE

Ďakujem môjmu školiteľovi práce

Doc. Hristovi Slavovi Kyuchukovovi, DrSc. a konzultantovi Mgr. Štefanovi Katimu
za cenné rady, odborné usmernenie, podporu a pomoc, ktorú mi poskytli pri vypracovaní
bakalárskej práce.

ABSTRAKT

LUŽOVÁ, Alena: Etapy sociálnej práce v historickom kontexte. [Bakalárska práca] - Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva; Ústav romologických štúdií. - Školiteľ : Doc. Hristo Slavov Kuychukov, DrSc. Stupeň odbornej kvalifikácie: Bakalár (Bc). - Nitra: FSVaZ, 2010. 67 s.

Cieľom autorkinej práce je sumarizácia poznatkov z oblasti dejín sociálnej práce. Pritom prihliada na súdobý sociálnopolitický kontext a filozofické aspekty. Zameriava sa na jednotlivé obdobia dejín a formy pomoci v nich. V úvodných troch kapitolách rozoberá obdobie staroveku, stredoveku a novoveku. Popisuje sociálne myslenie spoločnosti a formy pomoci ľuďom. Pozornosť venuje pôsobiacej charite a solidarite a rozvoju pomoci v rámci kresťanstva. Sleduje ich postupný vývoj a zvyšujúci sa stupeň organizovanosti. Vo štvrtej kapitole autorka rozoberá inštitucionalizáciu sociálnej práce a jej zaradenie medzi vedné a akademické disciplíny. Ďalej sa zameriava na rozvoj sociálneho zabezpečenia. Uvádza osobnosti, ktoré prispeli k rozvoju sociálnej práce na medzinárodnej scéne. V piatej kapitole popisuje dejiny sociálnej práce na území Slovenska a v Čechách. Rozoberá jej postupný vývoj v kontexte spoločenského diania a osobnosti, ktoré sa najviac podieľali na jej rozvoji. V poslednej kapitole sa autorka zameriava na súčasné trendy v sociálnej práci. Popisuje vplyv globalizácie na spoločnosť, prístupy v sociálnej práci ku klientovi a antidiskriminačné princípy uplatňované v praxi sociálnej práce.

Kľúčové slová:

Sociálna pomoc. Starostlivosť. Sociálna filozofia. Sociálnopolitické dianie. Sociálna práca.

ABSTRACT

LUŽOVÁ, Alena: *Stages of social work in historical context*. [BA thesis] - Constantine the Philosopher University in Nitra, Faculty of Social Sciences and Health Care. Institute of Romany Studies. – Tuto: Doc. Hristo Slavov Kuychukov, DrSc. Master of degree: Bachelor (Bc). - Nitra: FSVaZ, 2010. 67 p.

The aim of the author's summary is knowledge of the history of social work. Account of contemporary social policy and philosophical context aspects. She surveys for specific periods of history and forms of assistance in them. Introductory three chapters discuss the period of Ancient World, Middle Age and Modern times. The attention sanitary thinking of society and forms of assistance and charity dedicates to the development assistance under christianity. She describes progressive development and the increasing degree of organisation. In the fourth chapter the author discusses the institutionalization of social work and its inclusion in the science and academic discipline. Then she focusses on the development of social safety. She introduces personalities who have contributed to the development of social work on the international scene. The fifth chapter describes the history of social work in the territory of Slovakia and Czech Republic. She analyses its gradual development in the context of social events and personalities who participated in its development. In the last chapter the author focuses on contemporary trends in social work. She describes the impact of globalization on society, in social work approaches to the client and anti-discrimination principles applied in social work practice.

Key words:

Social assistance. Care. Social philosophy. Social policy affairs. Social Work.

OBSAH

ÚVOD	10
1 PRVOTNÉ FORMY SOCIÁLNEJ POMOCI	11
1.1 Starovek	11
1.2 Sociálne a filozofické myslenie v staroveku	12
1.3 Staroveké štáty	15
2 ZAČIATKY ORGANIZOVANOSTI SOCIÁLNEJ PRÁCE	19
2.1 Stredovek	19
2.2 Stredoveká kresťanská filozofia	20
2.3 Charita a solidarita v stredoveku	22
3 SOCIÁLNA POMOC V OBDOBÍ NOVOVEKU	24
3.1 Novovek	24
3.2 Filozofia novoveku	25
3.3 Liberalizmus a počiatky štátnej garancie	27
4 INŠTITUCIONALIZÁCIA SOCIÁLNEJ PRÁCE	29
4.1 Najnovšie dejiny	29

4.2 Filozofia 19. st.	30
4.3 Inštitucionalizácia sociálnej práce	31
4.4 Rozvoj sociálneho zabezpečenia	34
4.5 Osobnosti sociálnej práce vo svete	36
5 DEJINY SOCIÁLNEJ PRÁCE NA SLOVENSKU A V ČECHÁCH	39
5.1 Stredovek	39
5.2 Osvietenstvo a renesancia	40
5.3 Sociálna práca od roku 1918	41
5.4 Vývoj po II. Svetovej vojne do roku 1989	43
5.5 Osobnosti sociálnej práce na Slovensku a v Čechách	44
6 SÚČASNÉ TRENDY V SOCIÁLNEJ PRÁCI	47
6.1 Globalizácia	47
6.2 Prístupy v sociálnej práci s klientom	50
6.3 Antidiskriminačný prístup v sociálnej práci	53
7 DISKUSIA	58

ZÁVER **64**

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ZDROJOV **65**

ÚVOD

Dejiny sociálnej práce sa neodlúčiteľne spájajú s jej terajšou praxou. Preto sme sa rozhodli pre výber tejto témy. Zaujímal nás najmä vývoj sociálneho myslenia ľudí, ktorého počiatočné fázy nezájmu o osoby mimo najužšieho okruhu blízkych prešli až k terajšej spoločnosti hlásajúcej vzájomnú solidaritu a rovnosť šancí pre všetkých. Sociálna práca ako každý iný vedný odbor sa nevyvíjal sám o sebe. Preto je nutné sa chápať širšie súvislosti, ktoré viedli k jej súčasnému stavu.

Vplyv minulosti na súčasné dianie je nepopierateľný. Dá sa povedať, že vo svete nie je nič úplne statické. Čas stále plynie a to čo sa stalo včera je už dnes minulosťou. Dejiny ako proces vývoja ľudskej spoločnosti sa nezameriavajú na žiadne konkrétne aspekty. Tvorí ich komplex udalostí a dejov z politickej, ekonomickej, ideologickej, sociologickej a kultúrnej sféry. Všetky tieto uvedené faktory pôsobili priamo aj nepriamo na ľudí. Tým ovplyvňovali správanie, konanie a myslenie ľudí. Ako sa menil súdobý kontext, na človeka sa kládli rôzne nároky. Ten, kto sa nedokázal prispôbiť alebo vyhovieť týmto nárokom, dostával sa na okraj spoločnosti. Ako sa počet takýchto ľudí zväčšoval, vznikala spoločenská potreba poskytovania istých foriem pomoci týmto osobám.

Cieľom našej práce je sumarizácia poznatkov z oblasti sociálnej práce. Pre lepšie pochopenie a sprehľadnenie práce sme dejiny rozdelili na etapy, v ktorých sme objasnili sociálno-politické dianie a filozofické aspekty spájajúce sa s ňou. Tieto fakty mali veľký vplyv na myslenie ľudí a teda aj vonkajšie vystupovanie a vzájomné správanie medzi nimi. Od toho sa odvíjali formy pomoci a starostlivosti, záujmu o druhú osobu. V práci sme postupovali od staroveku až po súčasné dejiny. Zvlášť sme sa zamerali na vývoj sociálnej práce na území Slovenska a Českej republiky. V jednotlivých etapách uvádzame osobnosti, ktoré sa zaslúžili o rozvoj sociálnej práce. Práca teda postupuje od prvotných foriem pomoci, cez počiatky organizovaného pomáhanie až k sociálnej práci ako inštitucionálnemu vednému odboru.

1 PRVOTNÉ FROMY SOCIÁLNEJ POMOCI

V úvodných kapitolách tejto práce ešte nemôžeme hovoriť o sociálnej práci v pravom slova zmysle. Tá sa inštitucionalizovala až neskôr začiatkom 20. st., preto používame pojem sociálnej pomoci. Sociálna pomoc ako výsledok vzájomnej solidarity medzi ľuďmi bola predchodcom alebo vstupnou bránou pre vytvorenie sociálnej práce ako vedného odboru.

1.1 Starovek

V staroveku sa kladli základy prvých foriem vhodného spoločenského usporiadania, zrodili sa vynálezy, ktoré používame dodnes. V tomto období nemôžeme ešte hovoriť o sociálnej práci, v pravom slova zmysle. Nachádzame iba ojedinelé snahy pomôcť jednotlivcom a skupinám v ťažkých životných situáciách.

Starovek je pomerne rozsiahle obdobie, ktoré sa začína vznikom prvých štátnych útvarov v Mezopotámii a Egypte okolo roku 3000 p.n.l. a končí sa rokom 476 n.l. zánikom Západorímskej ríše. Geograficky zahŕňa široké územia od Číny, Indie, Blízkeho východu, cez Afriku až po Európu (Kamenický a kol., 2003). V Lexikóne Antiky (2008) sa uvádza, že okolo roku 3000 p.n.l. prišlo k podstatným zmenám, dovtedajšie dediny ľudia prebudovali na väčšie sídla, ktoré už môžeme ponímať ako mestá. Tieto zmeny sa odohrali takmer súčasne na brehoch a v údoliach riek Eufrat, Tigris, Níl, Chuang-che, Indus a Ganga. Kamenický a kol. (2003, s.8-9) považuje obdobie starovekých štátov za veľmi rozmanité v oblasti politických systémov, výroby, kultúry, náboženstva. Pre štáty Blízkeho východu bola charakteristická silná centralizovaná monarchia. Panovník vo svojich rukách sústredoval politickú, hospodársku dokonca aj náboženskú moc. Veľká časť obyvateľstva pracovala v poľnohospodárstve, menej bolo remeselníkov. K vládncim vrstvám patrili kňazi, ktorí podporovali moc panovníka, úradníci t.j. administratívny aparát a politicko - mocenské zložky teda vojsko a jeho hodnostári. V Grécku a Ríme sa situácia vyvíjala čiastočne odlišne. Z malých štátov, pôvodne ovládaných rodovou aristokraciou, vznikli mestské štáty, v ktorých sa moc postupne rozširovala na širšie skupiny obyvateľstva. Politické práva sa realizovali prostredníctvom zhromaždení slobodných obyvateľov, na ktorých sa volili úradníci, zástupcovia štátu vo vnútornej i zahraničnej politike.

1.2 Sociálne a filozofické myslenie v staroveku

Ako sa vyvíjala spoločnosť menilo sa aj myslenie ľudí. S meniacimi sa životnými podmienkami a s tým vznikajúcimi problémami sa pretváralo nazeranie ľudí na tieto problémy. Preto je potrebné uviesť dianie, udalosti a podmienky, ktoré mali vplyv na sociálne idey. Ďalším aspektom, ktorý je nutné brať do úvahy sú súdobé filozofické myšlienky. V práci sa budeme zameriavať najmä na sociálno-filozofické idey, bez ktorých je veľmi ťažké hovoriť o histórii sociálnej práce.

Podľa Kováčikovej (2000, s.16-19) prvé sociálne idey vznikali z pokusov riešiť praktické problémy, ktoré sužovali ľudstvo. Snažili sa vyjadrovať k otázkam, ktoré sa týkali ľudského bytia, medziľudských vzťahov a spoločenskej organizácie. Ľudia žili v roľníckom hospodárstve, v obklopení kastovníctva, pover, náboženských doktrín a neuceleného zákonodarstva. V tejto dobe teda nemala šancu uspieť žiadna sociálna teória. Za zdroj sociálnych ideí boli považované nadprirodzené sily. Základy sociálneho učenia, podľa ktorého sa rozvíjala pomoc a starostlivosť o druhých teda položili náboženské texty. Polyteistické náboženstvá nemali konkrétne učenie, ktoré by zdôrazňovalo súcit a pomoc trpiacim. Až kresťanstvo formulovalo pomoc blížnemu ako cestu, ktorou môže prísť jedinec k spaseniu a večnej blaženosti. Kresťanstvo je neodmysliteľne spojené s judaizmom, od ktorého bolo odvodené. Práve od Židov prišiel prvý náboženský text, Starý zákon (9 až 2 st. p.n.l.), ktorý položil základ filantropie. Boh bol pre nich predovšetkým Bohom zmluvy a mravných prikázaní, ktorý svoju vôľu prejavuje prostredníctvom prorokov. Tí kritizovali bohatých a mocných za utláčanie chudobných a slabých. Z tejto tradície vystupuje Ježiš, jeho myšlienky sú uvedené v Novom zákone, ktorého hlavným motívom bola univerzálna kresťanská láska. Každý má milovať seba a svojich blížnych .

Prudké hospodárske a sociálne zmeny priniesli zo sebou aj nové koncepcie a nové smery. V oblasti filozofie sa objavila ľudská bytosť sebavedomejšia a uvedomelejšia. Prví filozofi sa pokúšali ľudským uvažovaním logicky vysvetliť javy, ktoré primitívne civilizácie pripisovali nadprirodzeným silám (Aldebert et al., 1995). Lexikón Antiky (2008, s.142) uvádza, že v centre filozofie nestála viera v bohov, ale vedomosti a znalosti o jestvovaní sveta. Filozofia v období antiky obsiahla celé vedné odbory, matematiku, logiku, fyziku, biológiu, rétoriku, etiku, poetiku aj psychológiu. V 5 st. p.n.l. sa filozofia začala vyžadovať ako učenie pre synov pravých občanov, ako fundované vzdelanie.

Významným filozofickým smerom tejto doby boli sofisti. Podľa Aldeberta et al. (1995, s.57) boli sofisti filozofickou školou, ktorá sa zaujímala predovšetkým o problémy spoločnosti. Ich stúpenci sa museli naučiť predovšetkým logicky premýšľať a presvedčivo hovoriť. Ich nasledovateľom bol aj Sokrates, ktorý podobne ako sofisti kládol poslucháčom provokatívne otázky, hľadajúc pravdu. Ďalšími významnými osobnosťami tohto obdobia boli Platón a Aristoteles. Títo traja myslitelia svojimi názormi ovplyvnili celé nasledujúce generácie. Preto v skratke uvádzame podstatu ich myšlienok.

Sokrates (asi 470 - 399 p.n.l.)

O Sokratovom živote sa dozvedáme predovšetkým z prác jeho žiaka Platóna. Svoje filozofické názory a učenie prezentoval a učil svojim vlastným životom. Platónove práce predstavujú Sokrata ako neúnavného diskutéra, ktorý pri svojich dialógoch privádza partnera do rozpakov. Usiloval sa o spoločné hľadanie pravdy a irónia mu slúžila ako príprava na toto hľadanie. Sokrates sa zvyčajne pýtal na pojmy, ktoré boli ľuďom dôverne známe. Chcel vedieť, čo je dobro, spravodlivosť, krása, poznanie alebo pravda. Za svoje poslanie pokladal výzvu "Poznaj seba samého". Sebapoznávanie sa preňho stalo spôsobom zušľacht'ovania duše a dosahovania cnosti. Duša sa prejaví ako dobrá len tam, kde vládne rozum, kde vládne nevedomosť, dochádza k mravnému úpadku. Pri hľadaní dobra pomáha človeku vnútorný hlas, *daimonion*, hlas rozumu, ktorý riadi jeho skutky podľa poznania dobra (Kiczko, 2004, s.24).

Podľa Kusina (2003) videl Sokrates zmysel svojho pôsobenia v prepojení filozofickej osvety občanov s potrebami praktickej politiky. Úspešnosť takéhoto spojenia podmieňuje múdrosťou osobnosti ako najvyššej možnej cnosti. Cnosť konkretizoval na základe troch princípov: striedmosti, statočnosti a spravodlivosti. Tieto charakteristiky sú vlastné vzdelaným a morálnym ľuďom, ktorí reprezentujú aristokraciu, nevelký počet ľudí vládnuvich spoločnosti. Ako formu štátu teda uprednostňuje aristokraciu pred monarchiou, tyraniou alebo demokraciou.

Platón (427 - 347 p.n.l.)

Podľa Lexikónu Antiky (2008) Platón ako žiak Sokrata spísal jeho myšlienky, preto je v

dielach veľmi ťažké rozlíšiť jeho vlastné názory. Kiczko a kol. (2004) hovorí, že Platón sa narodil v Aténach v rodine aristokratov. Dostal veľmi dobré vzdelanie. Zlom v jeho živote znamenal stretnutie so Sokratom. Pod jeho vplyvom sa rozhodol pre filozofiu. Väčšina Platónových prác je písaná formou dialógu, v ktorých ako hlavný predstaviteľ vystupuje Sokrates. Jeho partnermi sú filozofi, politici a iné osobnosti.

Zimmer (2005, s. 9-10) považuje za Platónove najznámejšie dielo Politeiu (Štát, Ústava). Je to vôbec najstaršia utópia o usporiadaní štátu, ktorá sa zachovala. Platón chcel spojiť politiku a morálku, metafyziku a náboženstvo, racionálny výklad sveta a mýtus. Východiskom je otázka spravodlivosti. Táto otázka vedie k opisu "spravodlivého poriadku, ktorý je vybudovaný na takých stabilných základoch, že by mal v nezmenenej podobe pretrvať naveky." Štát budú riadiť tí najlepší, vládcovia, ktorí oplývajú múdrosťou a kompetentnosťou. Platón sníva o kráľoch - filozofoch, ktorí nie sú len politickými, ale aj duchovnými vodcami a ukážu ľuďom cestu k pravej skutočnosti. Zavádza nový prvok, istý druh socialistického spoločenstva, v ktorom majú všetci spoločných sexuálnych partnerov a spoločný majetok. Prirodzené majetkové a rodinné štruktúry sú zrušené. Ženy a muži sú rovnoprávni. Sexuálny styk je však prísne regulovaný, aby sa v štáte rodil len najlepší dorast, ktorý sa vychováva tiež spoločne. Platón teda hlása eugeniku t.j. šľachtenie najlepších dedičných vlastností.

Aristoteles (384 - 322 p.n.l.)

Aristoteles sa narodil ako syn lekára pôsobiaceho na macedónskom kráľovskom dvore. Dvadsať rokov bol žiakom Platónovej Akadémie. Po jeho smrti sa stal vychovávateľom Alexandra Veľkého. Aristotelova filozofia zahŕňa a syntetizuje celú oblasť vtedajšieho vedenia. Filozofiu rozdelil na teoretickú - fyzika, matematika a metafyzika a praktickú - etika, politika, ekonómia a poetika. Praktická filozofia skúma ľudské konanie, ktoré je zamerané na určitý cieľ. Rozličné činnosti majú okrem svojich zvláštnych cieľov jeden spoločný - konečný cieľ, dobro. Dobro jednotlivca spája Aristoteles s dobrom štátu, hoci dobro štátu je predsa len trochu vyššie. Za najvyššie dobro pokladá blaženosť. Byť blaženým znamená to isté ako dobre žiť a dobre konať (Kiczko a kol., 2004, s. 27-31).

Človek nie je len rozumom riadený jednotlivец, ale je aj tvor spoločenský, preto je prirodzené, že utvára rodinu a štát (Matoušek a kol., 2001). Až v štáte dosahuje stav

autarkie t.j. sebestačnosti. Štát zaručuje pomocou zákona a práva spravodlivý poriadok a tak sa usiluje o to, čo je spoločnosti prospešné, t.j. o všeobecné dobro (Anzenbacher, 2004). Vo vnútornom usporiadaní štátu zastáva Aristoteles súkromné vlastníctvo a rodinu. Spoločenské nerovnosti ako otroctvo a rozdiely medzi mužmi a ženami pokladá za prirodzené. Rovnoprávne postavenie vládne iba medzi slobodnými mužmi (Kiczko a kol., 2004). Ústava sa preto nesnaží o rovnosť všetkých, tiež nepodporuje to, aby všetci čo najviac zbohatli. Najlepšia ústava je založená na ideáloch cnosti a zdatnosti (Matoušek a kol., 2001).

1.3 Staroveké štáty

V tejto podkapitole uvedieme formy pomoci poskytovanej na územiach vtedajších významných štátnych útvarov. Človeka ohrozovalo najmä otroctvo a chudoba, úľavy a pomoc boli preto nasmerované hlavne k týmto skupinám ľudí.

Grécko

Podľa Kováčikovej (2000) bolo v Grécku pre chudobných slobodných občanov najväčšie nebezpečenstvo upadnutie do dlžobného otroctva. Reformy v tomto období boli zamerané na riešenie tejto situácie. V Lexikóne Antiky (2008) sa dozvedáme, že v roku 594 p.n.l. zákonodarca Solón obmedzil otroctvo pre dlžoby. Pretože zadlženie viedlo k hromadnému vyst'ahovalectvu, vymazal všetky dlžoby a oslobodil všetkých Aténčanov bez náhrady z otroctva. Utečenci sa smeli vrátiť späť. Ako ďalej uvádza Kováčiková (2000) v 4 st. p.n.l. bola poskytovaná štátna pomoc slepým, chromým alebo inak zdravotne handicapovaným občanom, ktorí si nemohli pre svoj zlý zdravotný stav zabezpečiť živobytie. V prípade choroby, úrazu a smrti člena rodiny poskytovali pomoc aj spolky a cechy remeselníkov. Ich činnosť bola zabezpečená z členských príspevkov a tiež z finančných podpôr bohatých spoluobčanov.

Gréci pestovali ideál súladu telesnej a duševnej stránky človeka, *kalokagathiu*. Preto všetky telesné nedostatky vyvolávali v spoločnosti odpor a pohrdanie. Všetky narodené deti v Sparte boli úradne kontrolované radou starších. Deti, ktoré nevykazovali dostatočnú fyzickú silu alebo handicap boli hodené do rokliny. V Aténach bolo rozhodnutie o usmrtení ponechávané na otcovi. Vďaka tomu mohli niektorí chlapci prežiť, nie však

dievčatá, predpokladalo sa, že si ich nikto nezoberie za manželku. Ani k nechceným deťom sa Gréci nesprávali prívetivo. Síce ich priamo nezabíjali, ale bolo bežné nechať ich zomrieť od nedostatku potravy a starostlivosti. Dieťa bolo odložené vonku v nádobe. Odkladané boli nemanželské ale aj zákonné prebytočné deti. Niektoré boli vychované na otroctvo, iné uvítali neplodné ženy, ktoré si tak splnili občiansku povinnosť voči obci (Matoušek a kol., 2001).

Rím

V počiatkoch Rímskej republiky sa do otroctva dostávali predovšetkým zadlžení roľníci. V roku 326 p.n.l. to zákon Lex Poetelia ukončil. Otroci sa mali získavať už len ako vojnová korisť. Boli potrební v poľnohospodárstve, v baniach, na galejach, pri budovaní ciest a tiež aj ako gladiátori. Stali sa výrazným problémom aj pre rímsku najnižšiu vrstvu. Chudobní mali ťažkosti zabezpečiť svoje živobytie v konkurencii s lacnou pracovnou silou otrokov. Riešili to predajom vlastnej osoby bohatým politikom. Bratia Gracchovci sa v roku 133 p.n.l. snažili reformou zmeniť túto situáciu tak, že chudobe dali pôdu a znížili ceny potravín.

Bohatým Rimanom robili spoločnosť tzv. klienti, ľudia závislí na majetných osobách. Pôvodne išlo o schudobnených roľníkov, ktorí prešli k voľnému použitiu u svojich pánov tak, že schudobneli a preto ponúkali svoje služby. Neskôr sa pridávali aj iní nemajetní, ktorí hľadali pomoc. Jemu za to poskytovali svoje volebné hlasy. Postupom času si rímsky politici "kupovali" veľký počet týchto klientov, ktorí pri voľbách za neho hlasovali (Lexikón Antiky, 2008, s. 304). Patrón im na oplátku poskytoval večerné jedlo vo svojom dome a navyše si klient mohol odnieť potravu pre potreby vlastnej rodiny. Ak počet klientov presahoval možnosti pána na podporu jedlom alebo ich takto podporovať nechcel, bola klientom vyplácaná určitá finančná dávka. Okrem klientskeho systému fungovala tiež štátna podpora prostredníctvom alimentačných fondov, ktoré sa používali na podporu drobných a stredných roľníkov. Päť percentný úrok z pôžičky štát potom používal na výživu nezaopatrených detí. V Ríme sa tiež zakladali rôzne spolky - collegia na podporu rodín chorých, pozostalých, vojnových veteránov (Matoušek a kol., 2001, s. 86 - 87).

Mezopotámia

Kováčiková (2000) považuje Sumerov za najstarší civilizovaný národ so zložito organizovanou spoločnosťou. Postavenie každého člena bolo odstupňované podľa významu. Spoločnosť sa riadila podľa zvykového práva. Z tohto obdobia sú známe prvé pokusy o riešenie sociálnych problémov. Najstaršie pokusy nachádzame v dokumente pochádzajúcom z mesta Lagaš z obdobia vlády Entemenua (asi 2405 – 2375 pred n.l.) a o niečo neskôr v správe o reformách Urukaginu (asi 2351 – 2342 pred n.l.) z toho istého mesta. Z mesta Uru sú známe Urnamuove (asi 2111 – 2093 pred n.l.) zákony, ktoré postihovali niektoré trestné činy. Podľa Matouška (2007) tento zákonník upravuje presné miery, váhy, bráni zneužívaniu úradnej moci. Ukazuje sa, že už vtedy namiesto zákona odvety „oko za oko“, prichádzal ľudskejší prístup t.j. možnosť peňažnej náhrady za spôsobenú škodu.

Dobytateľ Babylonu kráľ Chammurabi (1792 – 1750 pred n.l.) vydal zákonník obsahujúci ustanovenia týkajúce sa niektorých ohrozených skupín obyvateľstva. Zaviedol právo vdovy na tretinu vojenského prídelu, ak zostal po zosnulom vojakovi neplnoletý syn. Vojenský veteráni, aby boli zabezpečení na starobu, dostávali prídel pôdy. Prvé štátne podpory boli teda udeľované ľuďom, o ktorých sa opieral štát (Tomeš, 1996, In Matoušek a kol., 2001, s.17-18).

Tak ako vo všetkých vyspelých spoločnostiach staroveku aj v Mezopotámii existovalo otroctvo. Zadlžený človek neschopný platieb sa musel sám predať do otroctva alebo tak museli urobiť jeho rodinní príslušníci. To však platilo len tak dlho, kým sa jeho dlhy nesplatili. Otroek však nebol ponímaný ako „podčlovek“. Mohol mať majetok, ba sám mohol vykonávať obchody. Svojimi úsporami sa teda mohol vykúpiť z otroctva (Lexikón Antiky, 2008).

Egypt

Vznik Egypta ako centralizovanej ríše sa datuje okolo roku 3000 pred n.l., zjednotením panstiev horného a dolného Egypta. Povodie Nílu, pozdĺž ktorého sa rozprestieral, poskytovalo zásoby vody na zavlažovanie, tým obživu pre obyvateľov. Rieka predstavovala multifunkčnú spojnicu, slúžila na transport tovarov medzi mestami aj

šírenie informácií v rámci celej krajiny. Burns - Lerner - Meacham (1984) uvádzajú, že obyvateľstvo v Egypte bolo členené do piatich tried: kráľovská rodina, kňazi, šľachta, stredná trieda zložená z pisárov, obchodníkov, remeselníkov, bohatých farmárov a roľníkov. Počas obdobia Nového kráľovstva bola založená vrstva vojakov, situovaná v rebríčku medzi šľachtu, tisícky otrokov zajatých v tejto ére sformovali siedmu triedu. Boli nútení pracovať v štátnych lomoch a chrámových stavbách. Nakoniec im však bolo dovolené vstúpiť do armády a tiež vykonávať osobné služby pre faraónov. S takýmto vývojovým trendom z nich už prestala byť izolovaná vrstva. Napriek tomu boli medzi jednotlivými vrstvami priepastné rozdiely.

Z Egypta nepoznáme priame opatrenia, ktoré by sa venovali sociálnej sfére. Ako uvádza Matoušek (2007) ich solidarita spočívala v náboženstve a predstave posledného súdu. Egypťania mali podobnú štruktúru skutkov milosrdenstva ako staroveký judaizmus, zahŕňali povinnosť sýtiť hladných, napájať smädných, obliekať nahých, ubytovávať cudzincov, oslobodzovať väzňov, ošetrovať chorých a pochovávať mŕtvych.

2 ZAČIATKY ORGANIZOVANOSTI SOCIÁLNEJ POMOCI

Ešte pred vstupom do kapitoly chceme upozorniť, že sme si vedomí, že stredovek nezahŕňa len oblasť Európy. Avšak z dôvodu obmedzenia rozsahu tejto práce a tiež nedostatku zdrojov uvádzame len európsky kontext, ktorý zohráva najväčšiu úlohu v súvislosti so sociálnou prácou na našom území.

2.1 Stredovek

Stredovek je obdobie vývoja Európy medzi starovekom a novovekom. Pojem označuje časový úsek medzi antikou a renesanciou. Názov pochádza z latinského *media aetas* (media -stredný a aetas - vek, doba). Začiatkom je pád Západorímskej ríše v roku 476. Ako koniec sa datuje rok 1492 a objavenie Ameriky. Okrem tohto dátumu má väčšina krajín aj vlastný zlomový dátum : Uhorsko a Česko 1526 bitku pri Moháči, Nemecko 1517 tézy Martina Luthera, niekedy sa označuje aj vynález kníhtlače v roku 1452, či pád Konštantínopolu v roku 1453.

Stredovek rozdeľujeme na ranný (včasný), vrcholný a neskorý. Ranný stredovek možno datovať od 5. st. približne do roku 1200. Európa v tomto období predstavovala zmes rôznych štátov a politických útvarov, ktoré sa nachádzali ešte na pred štátnom stupni vývoja. Politická, ako aj ekonomická vyspelosť bola veľmi rôznorodá. Najvyššiu úroveň dosahovali krajiny, ktoré patrili pred 5. st. do zväzku Rímskej ríše. Ako vrcholný stredovek označujeme obdobie medzi rokom 1100 a začiatkom veľkej vlny morovej epidémie, ktorá okolo polovice 14. st. zahubila veľké množstvo obyvateľov. V tejto ére sa zvýšila produktivita ekonomiky, poľnohospodárstvo dostalo výkonnejšie nástroje. Zavádzal sa trojpoľný systém hospodárenia (Kamenický a kol., 2003). Tento revolučný prechod od lesov k poliam, zlepšil podmienky pre rast populácie a v 14. st. mala Európa viac ako 75 miliónov obyvateľov. Začiatok 14. st. bol poznačený sociálnymi nepokojmi a vzburami. Nepokoje však nevyvolávali biedni ale najmajetnejší sedliaci, ktorým hrozilo, že stratia svoje privilégia. Boli proti neporiadku v kráľovských financiách, vysokým daniam, znehodnocovaniu peňazí, chamtivosti šľachty a zneužívaniu cirkevnej moci. Koncom storočia boli nepokoje rozšírené po celej Európe. Obyvateľstvo bojovalo za spravodlivejšiu spoločnosť (Aldebert et al., 1995).

Neskorý stredovek je obdobie zmien, nestability, neistoty. Európu pustošila morová epidémia. Zároveň sa dvíhala vlna reformačných hnutí bojujúcich proti kupovaniu odpustkov. Ďalší z dôvodov boli neúspešné križiacke výpravy či inkvizícia. Moreplavci prinášali nové poznatky o iných svetoch, to zmenilo doterajšie nahliadanie na svet. Zmeny sa odohrávali aj v hospodárstve, ľudia hľadali nové možnosti a už koncom stredoveku sa v Taliansku zakladali prvé manufaktúry, ako efektívnejší spôsob výroby. V 15. st. prišli podľa Aldebert et al. (1995) významné politické zmeny. Opäť sa objavil pojem „verejné blaho“, populárny v rímskych časoch. Kráľ si začal všímať záujmy svojich poddaných. Predstavitelia stavov, stavovské združenia, predkladali panovníkovi vlastné návrhy a on zas žiadal pri zmene povolenie od stavov. Práva stavov boli potom definované v listinách stavovských slobôd.

2.2 Stredoveká kresťanská filozofia

Stredoveké myslenie sa vyvíja na pozadí náboženskej viery. Filozofia má vychádzať zo zjavenej pravdy, ktorá je nadradená pravde rozumu, ku ktorej dospieva filozof svojim myslením. Filozofické myslenie sa ale aj napriek tomuto faktu stále vyvíja na pozadí antiky. Snaží sa vyrovnáť s odlišným myslením vtedajších filozofov ako Platón a Aristoteles. Stredoveké myslenie môžeme rozdeliť do dvoch období: patristiku (približne od roku 100 do roku 700) a scholastiku (asi od roku 700 do roku 1500) (Kiczko a kol., 2004).

Pojem patristika pochádza z latinského slova *patres* (cirkevný otec). Je obdobím konfrontácie kresťanstva s gréckou filozofiou. Po prvotných sporoch v rámci samotného kresťanstva prišlo k položeniu základných kresťanských dogiem. Patristika spracovala tieto dogmy spolu s filozofiou do jednotného systému. Scholastika je plodom vyučovania a výchovy duchovenstva v kláštorňoch školách, hovorí to o nej aj jej názov: scholastika, školská náuka. Preberá Aristotelove myšlienky a spája ich s teológiou. Filozofia sa v tomto období stala slúžkou teológie (Störing, 2000).

Medzi najvýznamnejšie osobnosti tohto obdobia patria Aurélius Augustinus a Tomáš Akvinský. V ich myšlienkach môžeme vidieť výrazné sociálno-filozofické motívy.

Aurelius Augustinus (354 - 430)

Augustinus sa narodil v Tagaste ako syn pohanského otca a kresťanskej matky. Spočiatku neboli jeho názory a spôsob života vôbec blízke kresťanstvu. Až ako 33 - ročný sa pod vplyvom biskupa Ambróza obrátil na kresťanstvo. Augustinus chápe filozofiu ako lásku k múdrosti. Táto láska ho vedie k poznávaniu najvyššieho dobra - Boha. Východisko tohto hľadania vidí v ľudskom vnútri. Pravdu teda nemožno nájsť mimo človeka. Predmetom filozofie už nie je kozmos, ani polis, ale človek žijúci ako Božie stvorenie v spoločenstve s inými ľuďmi. Človek pozostáva z tela a duše, pričom duša má nadradené postavenie. Ľudský duch má tri zložky: pamäť, vôľu a rozum. Táto trojica je odrazom Božskej trojice, teda aj človek je odrazom Boha. Dejiny chápe ako boj dvoch ríš. Božia ríša bojuje s ríšou diabla. Boží štát je riadený vierou a láskou k Bohu (Kiczko a kol., 2004). Dominuje duchovný charakter, je obcou kráľovstva božieho na zemi. Cirkev je inštitúcia konajúca v mene Boha a pod vplyvom jeho vôle. Svetský štát je miestom zla, hriechu, morálneho úpadku, ľudskej zvrhlosti a neohraničeného egoizmu. Je to štát, ktorý vznikol len zo súčinnosti ľudí, motivovaných láskou k sebe samému. Je kráľovstvom diabla. Mravný zákon riadi podľa Augustina život jednotlivcov, ale aj verejný politický život. Je produktom Božieho večného zákona. Človek si uvedomuje tento zákon ako prirodzený zákon a prirodzenú spravodlivosť. Všetky zákony štátu teda musia byť v súlade s prirodzeným zákonom, ktorý garantuje prirodzenú spravodlivosť. Augustinus chápe spravodlivosť ako cnosť, ktorá rozdeľuje každému to, čo mu patrí. Úlohou štátu je prostredníctvom moci dozerat' na fungovanie spravodlivosti a vytvárať mechanizmy zmierňujúce ľudské a sociálne zlo. Tento štát je založený na „nezriadenej“ láske, túžbe človeka vlastniť veci, milovať seba samého. V „zriadenej“ láske dominuje vzťah a oddanosť k Bohu. Vytvára Božie spoločenstvo, hlavnú úlohu tu má cirkev (Kusin, 2003).

Tomáš Akvinský (1225 - 1274)

Akvinský sa narodil pri Neapoli v šľachtickej rodine. Už ako 5 - ročný išiel do kláštora benediktínov, ako 14 - ročný začíal študovať na univerzite v Neapole. Bol vyhlásený za „knieža scholastikov“ a v roku 1323 bol vyhlásený za svätého. Jeho učenie sa nazýva *tomizmus* a stalo sa základom katolíckej teológie a filozofie (Kiczko a kol., 2004).

Hlavnou kategóriou u Tomáša Akvinského je pojem zla. Podstata zla je v absencii toho,

čo ho popiera. Je nedostatkom poriadku, je produktom ľudí. Svoje ohraničenie má v mravnosti. Základ ľudskej mravnosti je v prirodzenosti, v uspokojovaní potrieb a v rozume, ktorý pozná spôsoby, akými je možné potreby uspokojiť. Súvisí aj s rozhodnutím, ktoré závisí od vôle jedinca. Správne rozhodnutie je výrazom múdrosti, spravodlivosti, odvahy a zároveň je základnou pravdou t.j. mravným zákonom. V oblasti praktickej politiky preferoval Akvinský monarchiu, ako formu vlády, ktorá nesie znaky aristokracie aj demokracie (Kusin, 2003, s.50-53). Panovník je služobník Boha a v náboženských veciach je podriadený kňazom. Za svoje služby má čakať odmenu jedine od Boha. Pretože môže vykonať viac dobra, prináleží mu teda aj väčšia odmena ako poddanému. Platí to aj naopak, ak sa spreneverí svojmu poslaniu, prináleží mu aj väčší trest. Kráľ sa má starať, aby ľudia žili cnostne a aby mali dostatok hmotných statkov. Vládcovia by mali prispieť z pokladnice pre chudobných, vdovy a siroty. Boh chce aby im vynahradil nedostatok, ktorý im chýba od prirodzenosti. Vzťah medzi kráľom a poddanými je ako vzťah rodiča a jeho detí. Akvinský tiež odporúča zriaďovanie špitálov pre chudobných, ale nielen pre kresťanov (Matoušek a kol., 2001).

2.3 Charita a solidarita v stredoveku

V rannej fáze stredoveku bol spoločenský poriadok založený na poľnohospodárstve. Majiteľ pôdy - pán sa staral o svojich poddaných, pracujúcich pre neho. Ľudia, ktorí nepatrili do tohto systému mali problém zabezpečiť svoje živobytie. Pri rozpade Rímskej ríše zostalo veľa ľudí bez zdroja obživy. Boli odkázaní na pomoc iných. Nedostatok obživy sa časom transformoval do problému chudoby. „Chudoba je najstarší sociálno - politický problém, ktorý v histórii ľudstva bolo potrebné riešiť“ (Tomeš In Kováčiková, 2000, s. 58).

Cisár Rímskej ríše Karol Veľký (742 - 814) vydal súbor zákonov a nariadení nazývaných *Kapitulare*, v ktorých ukladá povinnosť pánom starať sa o svojich poddaných. Tento štátny predpis sa ako prvý snažil upraviť starostlivosť o najchudobnejších občanov. V stredoveku boli charitatívne aktivity predovšetkým záležitosťou cirkvi. Tá vytvárala inštitúcie poskytujúce pomoc v blízkosti kostolov a v kláštoroch. Niektoré rády sa priamo špecializovali na pomoc chudobným a handicapovaným ľuďom. Na starostlivosť o chorých sa orientovali skôr ženské rády (Matoušek a kol., 2001).

V rannom stredoveku sa začala písať aj história parížskych nemocníc. Sv. Lancerikus alebo Landry prechovával veľkú lásku k chudobným. Aby im pomohol predal všetok svoj majetok, cirkevné nádoby aj nábytok. Uvedomoval si, že o chudobných a chorých v jeho diecéze nie je dobre postarané, zvykom bolo umiestniť ich do lacnej nocľahárne, ktorá bola závislá od almužien dobrosrdečných ľudí. To ho viedlo k založeniu prvej skutočnej nemocnice v meste (Sv. Lancerikus, 2010).

Podľa Vaška (In Kováčiková, 2000) v 11. st. vznikali *špitály*, ktoré boli jedným z prostriedkov starostlivosti o nemajetných. Poskytovali ubytovanie, duchovnú a zdravotnú pomoc. Zriaďovali ich biskupi, farári a kláštory, neskôr aj mestá. V západnej Európe v 12 st. sa zakladali prvé cechy, združovali remeselníkov, obchodníkov a zabezpečovali starostlivosť o chorých, nevládných a zostarnutých členov alebo starostlivosť o vdovy a siroty po zosnulých. Okrem cechov vznikali aj bratstvá, zameriavali svoju činnosť na obyvateľstvo, ktoré nespádalo do cechových organizácií. Boli to záujmové združenia, laické náboženské spolky, ktoré vznikali pri kostoloch a kláštoroch a plnili okrem iného aj charitatívne úlohy.

V roku 1198 Pápež Inocent III. schválil rehoľu Trinitárov, nazývaných tiež Rádcom najsvätejšej trojice. Zakladateľmi boli sv. Ján z Mathy a sv. Félix de Valois. Obom sa páčila myšlienka zostaviť rád zhromažďujúci prostriedky na vykúpenie kresťanských a moslimských zajatcov. Záujem prejavil aj pápež, v čase križiackych výprav, bolo zameranie rádu veľmi aktuálne. Ján z Mathy podnikal cesty do Tunisu, Maroka a Španielska, odkiaľ priviezol oslobodených otrokov, tých niekedy vymieňal za moslimov vykúpených v Európe (Lives of the Saints..., 2006).

Kováčiková (2000) považuje za dôvod nárastu chudoby v 13. a 14. st. to, že cirkevné inštitúcie už neboli schopné poskytovať služby všetkým, ktorí to potrebovali. Hlavným zdrojom obživy pre starých, chorých bolo žobranie. Pomoc žobrákom v tomto smere do istej miery poskytovali obce, ktoré udeľovali tzv. „právo“ žobrať.

3 SOCIÁLNA POMOC V OBDOBÍ NOVOVEKU

3.1 Novovek

Podobne ako stredovek aj novovek nie je jednoznačne ohraničený. Môžeme nájsť rôzne členenia a názory na začiatok a koniec tejto epochy. Za začiatok sa považujú roky 1492, 1517, 1526, 1453 alebo 1452. Koniec novoveku môžeme umiestniť na koniec 18.st., alebo ku koncu 19.st. či na začiatok 20. st. Pri najširšom poňatí sa do novoveku zahŕňajú aj súčasné, najnovšie moderné dejiny.

Prvé obdobie novoveku má mnohé znaky predchádzajúcej epochy a preto sa zvykne nazývať včasný novovek. V začiatkoch postupne slabli vplyvy a stereotypy zakorenené ešte zo stredoveku, boli pozvoľna vytláčané novými myšlienkami a zmenami vo vzťahoch. Vzhľadom na nerovnaký prechod v jednotlivých krajinách nie je možné určiť presný medzník, ktorý by jednotne určil začiatok novoveku (Kamenický a kol., 2003). V európskej histórii na prechode od stredoveku do včasného novoveku boli viac ako renesancia rozhodujúce dva aspekty a to zámorské objavy Španielska a Portugalska a protestantská reformácia. Počas tisícok rokov bola európska kresťanská civilizácia geograficky sebestačná a v priebehu pár desaťročí od roku 1490 asi do roku 1520, vyplávali Európania na otvorené more aby prevzali dominujúce postavenie v juhovýchodnej Ázii a celej západnej pologuli (Burns - Lerner - Meachan, 1984). Práve zámorské objavy začali rúcať dogmy, ktorými cirkev stáročia udržiavala predstavy o usporiadaní sveta. Ako ďalej uvádza Kamenický a kol. (2003) strata záujmu o náboženské objavy podnietili koncom včasného novoveku rozvoj exaktných vied a prírodovedeckých štúdií. Nové poznatky rozšírili vedomostný obzor spoločnosti a prispeli zvýšenému materializmu, deizmu a k otvorenej kritike feudalizmu. Väčší dôraz sa kládol na prirodzené ľudské práva, mravnosť a návrat k prírode.

Novoveký svet obchodu a priemyslu bol založený na podkladoch kapitalizmu a merkantilizmu. Kapitalizmus bol systém výroby, distribúcie a výmeny, v ktorom nahromadený majetok investovali súkromní vlastníci kvôli zisku. Cieľom kapitalizmu bol hospodársky systém, ktorý dovoľoval urobiť z jednotlivcov boháčov. Merkantilizmus spočíval v nahromadení bohatstva, dovozom drahých kovov z kolónií, produkciou výrobkov určených na export, sadzbou vysokých ciel (Burns - Lerner - Meachan, 1984).

3.2 Filozofia novoveku

V novoveku sa filozofiou tiahnu viaceré myšlienkové prúdy. Ranný novovek bol charakterizovaný renesanciou a mysliteľmi zaoberajúcimi sa vhodným zriadením a mocenským usporiadaním štátu.

Renesančné sociálno-utopické myslenie reflektovalo sociálnu a majetkovú diferenciáciu spoločnosti. Výrazne sa prejavovalo projektovanie ideálnych foriem spoločenského usporiadania do budúcnosti (Kováčiková, 2000). K významným utopistom tejto doby patrili Thomas More, Thomas Hobbes, Tommaso Campanella, Claude Henri de Saint - Simon, Charles Fourier a Robert Owen. V 17. a 18. st. sa ústrednou kategóriou osvietenského racionalizmu stal ľudský rozum a jeho sloboda, schopnosť pomocou neho meniť prírodu, spoločenské riadenie. Efektívne využitie tzv. *loga*, prináša človeku užitočné produkty, ukazuje návod ako konať. V tomto období prichádzali na svet filozofické diela určené pre verejnosť, poskytovali široké vedomosti z rozličných oblastí. Podľa Kováčikovej (2000) osvietenci svojou teóriou prirodzeného práva a prispeli k stanoveniu hlavného cieľa demokratickej spoločnosti, k zabezpečeniu základných ľudských práv - práva na existenciu a práva na život. Medzi významných filozofov osvietenstva môžeme zaradiť Johna Locka, Jeana Jacquesa Rousseaua a Francoisa Marie Aroueta vystupujúceho pod menom Voltaire. Vrcholom bola klasická nemecká filozofia, medzi jej reprezentantov zaraďujeme Kanta, Hegela, Fichteho, atď.

Pre priblíženie jednotlivých smerov uvedieme z každého prúdu jedného predstaviteľa. Z utopistov to bude Thomas Hobbes, z osvietenského prúdu Johna Locka a predstaviteľa klasického nemeckého idealizmu Immanuela Kanta.

Thomas Hobbes (1588 - 1679)

Thomas Hobbes bol anglický filozof, významná osobnosť novovekej filozofie. Bol to materialista a determinista, ktorý neuznával možnosť ľudskej voľby. Vo svojich úvahách nevidí vládcu ako rozhodujúceho činiteľa spoločenského poriadku, na jeho miesto prichádza všemocný štát. Keby ľudí s prirodzene egoistickou, neznášanlivou a zlou povahou, nič nekrotilo, neustále by medzi sebou bojovali. V boji im zabráni vzniknutý štát (Matoušek a kol., 2001). Ľudia sa preto v púde sebazáchovy vzdajú časti svojej slobody, odovzdajú ju vládcovi, odovzdanie má charakter spoločenskej zmluvy, ktorá je základom

štátneho spolužitia (Kiczko a kol., 2004). Hobbes skúma jednotlivé druhy štátneho zriadenia, rozlišujú sa podľa nositeľa moci na tri druhy: monarchia, zvrchovaná moc jedného človeka, demokracia, moc skupiny ľudí s prístupom pre kohokoľvek z občanov a aristokracia, moc v rukách šľachty. Najväčšiu šancu udržať moc však podľa neho má iba monarchia s koncentrovanou politickou mocou (Kusin, 2003).

John Locke (1632 - 1704)

John Locke ako uvádza Zimmer (2005) pochádzal z buržoáznej rodiny žijúcej v Anglicku. Študoval na univerzite v Oxforde. Napísal niekoľko esejí o politickej filozofii, ktoré vychádzali zo spoločenskej zmluvy Hobbesa. Lockovo dielo Dve rozpravy o štáte patrí k najčítanejším klasickým dielam filozofie. Má dve časti, v prvej ide o polemiku o nesprávnych princípoch, v druhej o výklad cieľov štátnej moci. Spoločenská zmluva je podľa neho platná len vtedy ak garantuje základné práva na slobodu, život a majetok. Ľudia však neodovzdávajú svoju slobodu dobrovoľne a navždy, ale ako isté prepožičanie dôvery. V tejto dôvere je obsiahnutý súhlas občana, ako aj cieľ verejného blaha, ktorý je povinnosťou inštitúcií štátu. Najvyššiu moc má hlas ľudu, kontroluje exekutívnu, výkonnú moc a má právo rozhodovať o prerozdeľovaní verejných financií. Porušenie dôvery zo strany inštitúcií oprávňuje občanov odporovať štátu. Ak sa občanom upierajú základné práva, potom majú aj právo zbaviť sa nelegitímnej moci. Rozpravy získali popularitu na základe názoru, že štát je nástrojom občana, nie naopak.

Immanuel Kant (1724 - 1804)

Immanuel Kant sa podľa Kusina (2003) venoval sociálno-politickej, antropologickej a etickej problematike. Štát je súhrn rozumných bytostí, ktoré prostredníctvom spoločenských zákonov s mravným charakterom, vstupujú do regulovaného celku. Mravný charakter zákonov Kant vymedzil v kategorickom imperatíve - konaj tak, aby tvoje konanie mohlo platiť ako princíp všeobecného zákona. Mravný základ všeobecného zákona eliminuje ľudské zlo, agresivitu a nečestnosť. Kant (In Zimmer, 2005) uvádza, že človek podriadený všeobecnému zákonu, ukazuje, že nepodlieha len zákonom prírody, je súčasťou morálneho sveta. V 18.st. bol rozšírený názor, že morálne princípy bez Boha strácajú oporu. Preto sa ani Kant definitívne nedokázal odpútať od náboženstva. Aby

odstránil priepasť medzi rozumom a vierou, tvrdil, že ako morálne konajúce bytosti sa nemôžeme zrieknuť Boha a viery v nesmrteľnosť duše.

3.3 Liberalizmus a počiatky štátnej garancie

Štát v období osvietenstva preberal zodpovednosť len za dodržiavanie občianskych zákonov. V sociálnej starostlivosti sa uchýľoval k liberalizmu. Tento fakt prakticky znamenal zánik verejnej starostlivosti o chudobných. Zástancom tejto idey bol predovšetkým T. R. Malthus, ten zavrhol všetky štátne opatrenia (Határ, 2009). Vo svojom diele Rozprava o princípoch populácie sa domnieval, že ak reprodukčnú schopnosť populácie nebrzdia také faktory ako bieda, hlad, choroby, vojny a kontrola pôrodnosti, populácia prevýši množstvo, ktoré je zem schopná užiť (Aldebert, 1995). Podľa Kováčikovej (2000) štát nechával občanovi voľnú ruku v rozhodovaní o príjmoch a výdavkoch, preto nepovažoval za potrebné starať sa v núdzi o neho. Významným prejavom liberalizmu boli tzv. pracovné zákony, ktoré nútili žobrákov pracovať. Matoušek a kol. (2001) hovorí o alžbetínskom zákone v roku 1601, zákone kráľovnej Alžbety o chudobných (Poor Law), chudobní boli podľa tohto predpisu delení do troch skupín. Prvú skupinu tvorili práceschopní chudobní, ktorí museli pracovať v pracovných domoch zriadených priamo na tento účel. Kto odmietol bol zbičovaný alebo uväznený. Almužny pre nich boli zakázané, tiež bola zakázaná akákoľvek podpora mimo farnosti, ktorej prislúchali. Druhou skupinou boli práceneschopní chudobní, ktorí v prípade, že nemali domov boli zaopatrení v chudobincoch. Pokiaľ mali domov boli podporovaní jedlom, ošatením a surovinami na kúrenie. Rozhodovanie o poskytnutí pomoci bolo v kompetencii miestnych úradov, nebrali však do úvahy osobné potreby a požiadavky handicapovaných. Treťou ustanovenou skupinou boli závislé deti, ktoré nemali rodičov, alebo iných príbuzných, ktorí by sa o nich postarali. O tieto deti sa starala poverená osoba zadarmo, alebo taká, ktorá požadovala za opateru najnižšiu sumu. Starostlivosť trvala do doby, kým sa dieťa nevyučilo remeslu. Bola platená z daní a darov.

Burns - Lerner - Meachan (1984) popisujú dno mestskej spoločnosti čiastočne vyškolených alebo úplne nevyškolených pracovníkov. Títo muži a ženy, podobne ako ich vidiecky kolegovia, žili na okraji mestskej spoločnosti, sústavne bojujúci s nezamestnanosťou a epidémiami, ktoré ohrozovali ich možnosti na prežitie. Veľké množstvo žilo v chatrčiach

na okraji miest. V Janove predávali každú zimu chudobných bezdomovcov ako otrokov na galeje. V roku 1669 nariadili vo Francúzsku zdemolovať všetky domy postavené "vagabundmi a nepoužitelnými členmi spoločnosti". Postoje k chudobe boli v európskych krajinách rôzne. Tuláci a chronicky nezamestnané osoby boli umiestňované do chudobinca, kde boli podmienky len o trochu lepšie ako vo väzení. Často boli mladí, starí, chorí a duševne chorí ubytovávaní spolu so zákernými kriminálnikmi. Na konci 18. st., niektoré európske krajiny zaviedli programy verejných prác ako pokus pomôcť chudobe znížiť nezamestnanosť. Vo Francúzsku sa v roku 1770 začal projekt výstavby ciest pod záštitou ministra financií Turgota.

František Jozef II. ako uvádza Matoušek a kol. (2001) zaviedol v Rakúsku v roku 1782 farské inštitúty pre chudobných podliehajúcich pod správu krajských úradov, ktoré budovali sieť útulkov pre chudobu. V Anglicku sa v rokoch 1795 - 1834 podľa zákona (Speenhamland Law) vyrovnával príjem rodiny do výšky prijateľnej pre rodinu. Opatrenie bolo reakciou na stúpajúce ceny obilia, hradené bolo z miestnych daní. Suma sa stanovovala na základe počtu nezaopatrených detí a ceny chleba. Prijatie zákona prišlo po dohode štátu a cirkvi, spojením sa pokúsili o systematické riešenie situácie chudobných. Princíp dorovnávania príjmov do výšky životného minima sa uplatňuje v niektorých finančných systémoch dodnes. Suppesová a Wellsová (1991, In Matoušek a kol., 2001) popisujú starostlivosť o chudobných v USA. Spočiatku sa riadili úpravami alžbetínskeho zákona, neskôr prijímali jednotlivé štáty vlastné zákony. Držali sa princípu prislúchajúcej pomoci na základe právoplatného pobytu a princípu stanovujúceho výšku podpory pod výškou minimálnej mzdy. Federácia sa v oblasti sociálnej pomoci začala angažovať na konci občianskej vojny v roku 1865, kedy ustanovila Freedmanov výbor pre sociálne záležitosti. Jeho úlohou bolo poskytovať podpory ľuďom, ktorí prišli počas vojny o domov a zdroj obživy, ale aj podporu černochoch zbavených otroctva.

4 INŠTITUCIONALIZÁCIA SOCIÁLNEJ PRÁCE

4.1 Najnovšie dejiny

V druhej polovici 19. st. bola stále základom pre nové myšlienkové prúdy Veľká francúzska revolúcia. Jej výdobytky ako nová občianska spoločnosť úzko spätá s kapitalizmom. Zákon, ktorý rovnako chráni každého občana bez ohľadu na postavenie spoločnosti a myšlienky národnej jednoty, formovali nové ústavné režimy takmer v celej Európe a v štátoch vzniknutých na základe európskeho osídlenia (USA, Kanada, ostatné britské kolónie). Okrem myšlienok nacionalizmu prišli aj iné smery kritizujúce čistý liberalizmus. Pokúšali sa riešiť problémy čoraz väčšmi narastajúcej vrstvy robotníctva, boli presvedčení, že úplná voľnosť hospodárskeho podnikania vedie na scestie. Štát mal na seba zobrať povinnosť ochrany chudobných vrstiev pred vykorisťovaním zo strany kapitálu. Výrobné prostriedky v súkromných rukách mali byť prevedené do majetku spoločnosti. Popularita a organizovanosť socialistického hnutia prenikla aj do vyšších vzdelaných vrstiev a vládne kruhy dovedla k prijímaniu výnimočných zákonov. Štát nariadil podnikateľom chrániť zdravie robotníkov, určovať pracovný čas a pod. V roku 1871 už existovalo vo Veľkej Británii a Francúzsku isté sociálne zákonodarstvo, neskôr aj v Nemecku. Na prelome storočí existovali zákony regulujúce dĺžku pracovného dňa, schémy povinného sociálneho poistenia a zákony o zdravotných podmienkach práce a bývania. Boj robotníctva za rozšírenie politických práv vo vyspelých priemyselných krajinách demokratizovalo život. Koniec 19. a začiatok 20. st. sa už niesli v duchu prehlbujúcej sa demokratizácie a silného nacionalizmu pestovného v školách, armáde a rôznych spolkoch, silneli myšlienky kritizujúce rovnosť ľudí, rozdelenie jednotlivcov do tried vládnucich a ovládaných je prirodzené, dané v psychike človeka. V tejto atmosfére preto stačila malá zámienka na rozpútanie vojnového konfliktu. Prvá polovica 20. st. bola obdobím dvoch vojen, druhá polovica bilancovala straty a hľadala spôsoby ako predísť ďalšej podobnej katastrofe. Po dvoch svetových vojnách sa začala tretia tzv. studená vojna, boj dvoch proti sebe stojacich blokov snažiacich sa ovplyvniť dianie vo svete. Skončila až rozpadom jedného z blokov a pádom železnej opony (Kamenický a kol., 2003).

4.2 Filozofia 19. st.

Pre filozofiu 19. st. je typický pluralizmus filozofických smerov, škôl a hnutí. Dôvod tohto javu je potrebné hľadať v celkovej spoločenskej realite. Prudký rozvoj hospodárstva, priemyslu, vedy, techniky, kultúry a umenia je príznačný pre túto dobu. Filozofia si všíma pokrok civilizácie, vedy a techniky, tiež sa zaoberá javmi sprevádzajúcimi pokrok. Tieto javy predstavujú odcudzenie človeka, rozpad tradičných hodnôt, hľadanie zmyslu života, úsilie o osobné presadenie a úspech človeka a pod (Kiczko a kol., 2004). Začiatkom 19. st. hľadali predstavitelia pozitivismu ako Comte a Durkheim príčiny krízy spoločnosti. Okrem pozitivismu sa zároveň vyvíjali teórie zamerané na sociálnu reformu spoločnosti. Zakladateľmi marxistickej filozofie sú Karl Marx a Friedrich Engels. V druhej polovici 19. st. sa ako reakcia na významný rozvoj prírodných vied objavil darwinizmus, podmienený najmä evolučnou teóriou Charlesa Darwina.

Ďalej uvádzame predstaviteľov jednotlivých smerov Augusta Comta ako zakladateľa pozitivismu, marxistu Karla Marxa a Charlesa Darwina, autora myšlienok darwinizmu.

Auguste Comte (1798 - 1857)

Auguste Comte považoval štát za orgán sociálnej solidarity a každý jedinec má povinnosť sa mu podriaďovať. Solidaritu označil ako prirodzený proces prerozdeľovania v ľudskej činnosti (Szezepaňski, 1967, In Kováčiková, 2000). Comte sa usiloval o klasifikáciu vied, ktorá mala obsiahnuť všetky oblasti pozitívneho vedenia ľudstva. Za základ vied považuje matematiku, ďalej nasleduje astronómia, fyzika, chémia, biológia a sociálna fyzika (sociológia). Sociológia umožňuje poznať a vysvetliť sociálne fakty, zákony a sociálne javy. Comte odmieta revolučné zmeny v spoločnosti, ktoré spôsobujú chaos. Aj na základe vedy môžeme podľa neho dosiahnuť ideál humanity a to prostredníctvom sociálnej harmónie a postupného regulovaného pokroku. Humanita ku koncu jeho tvorby získala podobu náboženského kultu (Kiczko a kol., 2004).

Karl Marx (1818 - 1883)

Podľa Störinga (2000) bol východiskom Marxovho filozofického myslenia Hegelov systém, Feuerbachova filozofia, teórie francúzskych utopických socialistov a poznatky anglických ekonómov. Svet nie je podľa Marxa súborom hotových vecí, ale procesov.

Neexistuje nič konečné a absolútne, iba nepretržitý proces vznikania a zanikania. Človek je pracujúca živá bytosť. Vo svojej práci si vytvára niečo vonkajšie, spredmetňuje svoju vlastnú podstatu. Spôsob výroby sa počas dejín menil najprv prišiel prechod od prvotnopospolnej spoločnosti k antickému otroctvu, odtiaľ k feudalizmu a od feudalizmu ku kapitalistickej spoločnosti. Každý zo stupňov bol štádiom vývoja a vzhľadom ku každému predchádzajúcemu bol pokrokom. Kapitalizmus ako uvádza Marx (In Matoušek a kol., 2001) je odsúdený k zániku, preto sa dostáva do kríz, ktoré sa neustále prehľbujú. Spravodlivosť a rovnosť medzi ľuďmi, zoštátnenie súkromného vlastníctva a koniec vykorisťovania medzi ľuďmi prinesie až revolúcia proletariátu. Po fáze socializmu príde komunizmus, kde bude každý pracovať podľa svojich schopností a dostávať podľa svojich potrieb. Pre tento cieľ sa musí proletariát všetkých zemí spojiť.

Charles Darwin (1809 - 1882)

Polonský (1998, In Kováčiková, 2000) píše o biologicko-evolučnej teórii, ktorá zrealizovala predstavu o človeku ako súčasť biologickú evolúciu. Teória hovorí o existencii vzájomnej súvislosti a podmienenosti v rozvoji prírody a ľudskej spoločnosti. Darwinova teória prirodzeného výberu a boja o prežitie vysvetľovala podľa mnohých mysliteľov faktory podmieňujúce spoločenský život. Sociálny život ponímali ako neľútostný boj medzi jedincami a sociálnymi skupinami. Vytvorenie a rozšírenie evolučnej náuky v podobe, akú jej dal Darwin, bolo podľa Störinga (2000) najdôležitejšou udalosťou dejín druhej polovice 19. st..

4.3 Začiatky konštituovanej sociálnej práce

V priebehu 19. st. sa podľa Matouška a kol. (2001) nové iniciatívy cirkvi stali vstupným predpokladom k dnešným formám sociálnej práce. V roku 1832 Amelia Sievekingová, nemecká protestantka, založila Ženskú spoločnosť pre starostlivosť o chudobných a chorých, ktorá poskytovala materiálnu a finančnú podporu. Sievekingová sa snažila vytvoriť organizáciu, ktorá by ženám umožňovala starať sa o chudobných a chorých formou riadneho zamestnania. Myšlienku vzdelávania žien pre činnosti starostlivosti o chorých a vzdelávanie malých detí začal prakticky realizovať aj Theodor Fliedner. V jeho diakónii sa vzdelávali a pracovali predovšetkým slobodné ženy, ktoré sa mohli verejne

uplatniť. V Nemecku sa v tomto období rozvinula aj diakónia mužov. Založil ju Johan Wichern a ich prvou inštitúciou bol azylový dom pre deti z rozvrátených a nefunkčných rodín. Podľa Levickej (1999) priniesla druhá polovica 19. st., po predchádzajúcich storočiach akceptácie domáceho a spoločensky uskutočňovania týrania a zneužívania detí, zmenu v postojoch voči násiliu páchanému na deťoch. Mary Elieen je z histórie známa ako prvé dieťa odňaté rodičom v dôsledku krutého týrania. Pomoc však poskytla Spoločnosť pre prevenciu krutostí na zvieratách, pretože do roku 1874 neexistovala v USA žiadna spoločnosť reprezentujúca ochranu detí. Táto vznikla až o rok neskôr v roku 1875. Medzi prvé dobrovoľnícke organizácie na ochranu detí v Európe patrí Národná spoločnosť prevencie proti krutostiam na deťoch. Vznikla v roku 1883 v Liverpoole a v roku 1884 aj v Londýne.

Aldebert et al. (1995) tvrdí, že v 19. st. mali muži stále dominantné postavenie v spoločnosti, poslaním ženy bolo materstvo, manželstvo a výchova detí. Koncom storočia sa zvýšil priemerný vek žien a skrátil sa čas strávený tehotenstvom a výchovou detí. Vydávaným ženám bolo v Británii priznané majetkové právo. Rozvojom obchodov a úradov získali ženy priestor pre uplatnenie, čoraz viac z nich získavalo potrebnú kvalifikáciu. Brány pre ženy otvorilo aj školstvo, vo Veľkej Británii vznikla Girl's Public Day School Trust poskytujúca vzdelanie pre dievčatá z urodzených rodín. Vo Francúzsku vznikali lýceá, v Nemecku chodili dievčatá do štátnych škôl. Od roku 1867 ich začali prijímať na štúdium aj univerzity. V niektorých európskych krajinách vznikali feministické hnutia požadujúce volebné právo pre ženy.

“Nesporne veľký prínos pre celú spoločnosť, jednotlivcov, skupiny či komunity mala aj samotná starostlivosť a pomoc, ktorú klientom ponúkali rôzne filantropické a charitatívne organizácie i hnutia. Tou najvýznamnejšou a azda aj najznámejšou bola práve Charity Organisation Society” (Határ, 2009, s. 67). Matoušek a kol. (2001) popisuje COS ako hnutie, ktoré začalo pôsobiť v sedemdesiatych rokoch 19. st. v Anglicku a neskôr aj v USA. Bola založená na myšlienkach duchovného anglikánskej cirkvi Thomasa Chalmersa. Pracovníci hnutia systematicky navštevovali domácnosti chudobných rodín a zbierali informácie do hlavného registra o ľuďoch v núdzi. Cieľ svojej činnosti našli v poskytovaní kontaktov s ďalšími organizáciami, kde mohli ľudia dostať prácu, právnu radu alebo inú podporu. Finančnú pomoc poskytovala COS až po dôkladnom overení, že jednotlivec a

rodina nemôžu dostať prostriedky z iných zdrojov. Hlavná ideológia hnutia bola silne moralistická, predstavovala presvedčenie, že človek si za svoje sociálne zlyhanie môže sám svojou nečinnosťou.

V roku 1917 sa už oficiálne ustanovil pojem sociálna práca. V tomto roku prišlo v USA k štrukturálnym a obsahovým zmenám v rámci charitatívnych organizácií a National Conference of Charities and Correction sa transformovala na National Conference of Social Work (Határ, 2009). Vďaka aktívnemu pôsobeniu škôl sociálnej práce sa na americkom kontinente rozvíjali aj teoretické základy sociálnej práce. Prvá škola vznikla v roku 1897 v New Yorku a v roku 1920 nastúpili v Chicagu prví poslucháči univerzity, ktorí začali študovať sociálnu prácu (Szatur-Jaworska, 1995, In Határ, 2009).

Podľa Brielandu (1994, In Matoušek a kol., 2001) sa začiatkom 20. st. začalo so špecializovaním v rámci sociálnej práce. V Bostonskej všeobecnej nemocnici v roku 1905 bola ustanovená prvá skupina zdravotných sociálnych pracovníčok. Ich cieľom bolo zlepšiť chápanie sociálnych a psychických podmienok, v ktorých pacient žije a je teda nimi ovplyvnený. Aj Matoušek a kol. (2001) hovorí o zvedečťovaní sociálnej práce na začiatku 20. st. a to prostredníctvom rôznych štandardov a schém činnosti. Objavujú sa pokusy o systematické výskumy a štúdie, ktoré dávali podnety k reforme sociálneho zabezpečenia. Ako odbor sa sociálna práca stala súčasťou systému štátneho sociálneho zabezpečenia, nadväzovala na sociálne a zdravotné poistenie a prepojila sa so zdravotníctvom a školstvom. Rozvinuli sa štátne sociálne služby a vznikli prvé organizácie sociálnych pracovníkov.

Po prvej svetovej vojne podľa Levickej (1999) zostalo v celej Európe veľké množstvo vojnových invalidov tiež nazývaných *vojnový poškodenci*. V roku 1923 sa na II. medzinárodnej konferencii o problémoch vojnových poškodencoch v Ženeve uvádzalo číslo 10 miliónov vojnových invalidov. V rámci európskych krajín bola starostlivosť o invalidov rozdielna. Anglicko uplatňovalo systém dobrovoľného zamestnania invalidov, podniky boli v tejto činnosti zo strany štátu podporované. Zamestnanie a dotačnú politiku prijalo Anglicko takmer bezprostredne po ukončení svetovej vojny. Krajiny ako Taliansko, Poľsko a Rakúsko pristúpili k systému núteného zamestnávania. Zákony nariaďujúce zamestnávanie boli prijaté v rokoch 1920 a 1921. Okrem invalidov priniesla prvá svetová vojna po svojom skončení obrovskú nezamestnanosť. Ako uvádza Jirman (1923, In

Levická, 1999) v roku 1922 bolo evidovaných viac ako 10 miliónov uchádzačov o zamestnanie. Hlavnou príčinou bolo zničenie tovární počas vojny. Žiadali štáty a ich sociálnych pracovníkov aby sa zaoberali týmto problémom, pretože formou vyplácania podpôr nebolo možné dlhodobo riešiť túto situáciu.

V roku 1948 prijala OSN Všeobecnú deklaráciu ľudských práv. Tento fakt ovplyvnil dianie z hľadiska sociálnych vecí v Európe a USA. V sedemdesiatych rokoch prišiel obrovský rozmach dobrovoľníckych organizácií. Najviac sa však rozvinuli v USA, kde bola už dlhodobú tradíciu dobrovoľníckej činnosti. V týchto desaťročiach sa rozvinulo aj hnutie svojpomocných skupín. Za ich predchodcu môžeme považovať organizáciu Anonymných alkoholikov založenú v roku 1939 v USA. V osemdesiatych rokoch pôsobili Anonymní alkoholici už v 115 krajinách sveta. Svojpomocné skupiny a dobrovoľnícke hnutia sú prejavom rastúceho občianskeho povedomia a tiež reakciou na nedokonalé profesionálne služby. Podstatnými znakmi ich činnosti je oslabenie pocitu izolácie u ľudí s problémami, vzájomné zvládanie ťažkostí medzi postihnutými, presadzovanie záujmov skupiny aj vo verejnom priestore (Matoušek a kol., 2001).

4.4 Rozvoj sociálneho zabezpečenia

Musil (1996, In Kováčiková, 2000) hovorí o začiatkoch sociálneho poistenia už v 16. st. kedy si chudobní museli svoju almužnu odpracovať. Významným krokom bol aj alžbetínsky zákon zo 17. st., ktorý rozdelil občanov na práceschopných, práceneschopných a závislé deti. Ku každej skupine sa pristupovalo odlišne. Pôvodný zámer poskytovať prácu v ich domovoch sa nedal zrealizovať, preto v Anglicku vznikla inštitúcia pracovných domov, ktoré reagovali na trh práce. V období veľkého dopytu pretvárali tulákov na námezdných robotníkov, pri poklese dopytu slúžili na udržanie života robotníkov bez práce. Obyvatelia týchto domov boli odmeňovaní stravou, prácou a ubytovaním. Tí, ktorí odmietali, boli trestaní nútenými prácami a bola im odoprená akákoľvek podpora. Tomeš (1996, In Kováčiková, 2000) spomína Jamesa Dodsona, ktorý ako prvý prišiel s myšlienkou poistenia pre prípad smrti s použitím prémiei odstupňovaných podľa veku. Zostavil presnú tabuľku pre ich výpočet a tým dal základ technike životného poistenia.

Už osvietenský vládca zaistovali niektoré skupiny ľudí pre prípad choroby a staroby. V Rakúsku v priebehu tereziánsko-jozefínskych reforiem boli zavedené penzie pre štátnych

úradníkov. Koncom 19. st. prebehli v Nemecku rozsiahle sociálne reformy, iniciátorom bol Otto von Bismarck, ktorý sa podľa Tomeša (1996, In Matoušek a kol., 2001) zaslúžil o zavedenie sociálneho poistenia pre široké vrstvy zamestnancov. Slúžili pre prípad choroby, úrazu, invalidity a staroby. Potůček (1995) uvádza, že významným rysom tohto systému bolo to, že oddeľoval jednotlivé skupiny zamestnancov a robotníkov. Tak sa mu podarilo prevziať kontrolu, ktorú predtým mali v rukách odbory. Výsledkom Bismarckovej snahy bolo to, že Nemecko zaviedlo najdôležitejšie zložky sociálneho poistenia ešte pred I. svetovou vojnou. Podľa Aldeberta et al.(1995) sa dôchodkový systém vo Veľkej Británii zaviedol v roku 1909 a o dva roky neskôr sa stali povinné aj zdravotné poistenie a poistenie pre prípad nezamestnanosti. Vznikajúce štátne systémy sociálneho zabezpečenia podľa Matouška a kol. (2001) nepočítali s tým, že by ho využívalo veľa ľudí. Dávky a služby boli určené len pre ľudí v skutočne zúfalej situácii. Orgány štátu viedli takúto tvrdú politiku z dôvodu odstrašenia prijímateľov služieb a dávok od zneužívania. Kováčiková (2000) uvádza, že najmladším odvetvím sociálneho poistenia sú prídavky na dieťa, ktoré začali vznikať od roku 1924, vo Francúzsku boli po prvý raz uzákonené v roku 1932.

V USA bol v roku 1935 prijatý zákon o sociálnom zabezpečení (Social Security Act), ktorým sa federálny štát zaväzoval garantovať každému občanovi finálny životný štandard. Úlohu poskytovať finančnú a materiálnu pomoc prebral od neštátnych organizácií štát. Systém sociálneho zabezpečenia podľa tohto zákona zahrňoval sociálne poistenie platené poistencami, verejnú podporu financovanú z rozpočtu štátu a daní a zdravotné a sociálne služby (Zastrow, 1996, In Matoušek a kol., 2001).

Potůček (1995, In Kováčiková, 2000) hovorí o novej etape sociálneho zabezpečenia prichádzajúcej s otázkou označenia štátu, ktorý by zabezpečoval občanom sociálnu ochranu a bezpečie. V polovici 20. st. sa začal používať pojem *social welfare*. Spája sa s menom Wiliama Beveridgea, ktorý v roku 1942 vypracoval systém sociálneho zabezpečenia *Sociálne poistenie a nadväzujúce služby*. Beveridge navrhol aby boli rôzne typy sociálneho poistenia zjednotené, s jednotne stanovenou výškou dávky zabezpečujúcej životné minimum a poskytovanej počas celej doby trvania definovanej situácie. Dávky by mali byť financované z príspevkov, na ktorých sa podieľajú zamestnanci, poistenci a štát. Výplatu dávok by mali mať na zodpovednosti štátne inštitúcie zabezpečujúce záchrannú sociálnu sieť a nie miestne úrady. Tiež navrhol rodinné prídavky ako zdroj na zvýšenie

životného minima. Na ochranu ľudí pred úhradou vysokých nákladov na zdravotnú starostlivosť navrhoval bezplatnú zdravotnú starostlivosť prostredníctvom Národnej zdravotnej služby. Podľa (Kováčikovej, 2000) ekonomický základ social welfare položil John Maynard Keynes. Ďalší variant welfare state priniesol Gunnar Karol Myrdal pri formovaní švédskej sociálnej rodinnej politiky. Potůček (1995) ďalej hovorí o Myrdalovi, ktorý sa podieľal na vypracovaní štúdie spojenej s populačnou krízou vo Švédsku. Táto kríza viedla k poklesu obyvateľstva, vysokej nezamestnanosti, bytovej kríze a zníženiu pôrodnosti a životnej úrovne. Hlavné opatrenia navrhnuté na zvýšenie pôrodnosti boli zavedenie materských príspevkov, detských prídavkov, príspevku na bývanie, bezplatné vyučovanie a stravovanie v školách, všeobecne dostupná zdravotná starostlivosť, osveta v oblasti bývania, výživy a zdravia. Pred začiatkom 2. Svetovej vojny boli schválené ďalšie sociálne opatrenia, v roku 1937 to bolo poistenie počas materstva a zákon o ochrane matky a dieťaťa, podpora sirotám a deťom s ovdovelým alebo invalidným rodičom. V roku 1938 schválili prvú dohodu o spolupráci medzi zástupcami odborov a všeobecne dostupnú zubnú starostlivosť. Štátne príspevky starobincom boli prijaté v roku 1939. Švédsko sa týmito krokmi postupne darilo odstrániť chudobu, zlepšiť sociálne zabezpečenie a znížiť sociálne nerovnosti medzi rôznymi skupinami obyvateľstva.

4.5 Osobnosti sociálnej práce vo svete

V tejto podkapitole uvedieme významné osoby, ktoré prispeli svojimi aktivitami k rozvoju sociálnej práce. Svojimi dielami vytvárali základný rámec sociálnej práce a poskytovali prvé odporúčania do praxe. Uvažovali aj o vzdelávaní ľudí špeciálne pre výkon činností v oblasti sociálnej práce.

Elizabeth Fryová

Elizabeth Fryová bola členkou protestantského cirkevného zboru v Londýne. Svoj záujem venovala väzneným ženám. Organizovala kurzy šitia a vzdelávacie kurzy pre deti žien v Londýnskej ženskej väznici (Matoušek a kol., 2001). Jej práca vyvolala záujem u verejnosti o túto skupinu občanov. Na základe toho sa v Anglicku a USA vytvorili dobrovoľnícke združenia. Do väzníc začali prichádzať listy, balíky a návštevy dobrovoľníkov, ktorí sa zameriavali na psychickú podporu väzňov (Levická, 1999).

Jane Addamsová

Jane Addamsová sa zaoberala problémom prisťahovalcov. V roku 1889 založila Hull House, azylový dom pre bezdomovcov, siroty a opustené ženy v Chicagu. Postupne sa z neho vytvoril sociálny ústav, ktorý poskytoval pomoc aj prisťahovalcom (Oláh, Schavel, Ondrušková, 2008). Addamsová bola presvedčená, že ďalším vojnovým konfliktom môžu zabrániť ženy bez manželov a synov, ktorých stratili vo vojne. V roku 1915 založila ženskú mierovú stranu Women's peace party, ktorá požadovala nové usporiadanie sveta, medzinárodnú kontrolu zbrojenia a volebné právo pre ženy. Bola významnou postavou amerického ženského hnutia, zapájala sa do boja proti TBC, prostitúcii, angažovala sa pri tvorbe nového sociálneho zákonodarstva. K rozvoju sociálnej práce prispela knihami *Dvadsať rokov ženskej sociálnej práce* a *Demokracia a sociálna etika*. V roku 1931 za svoje mierové snahy dostala Addamsová Nobelovu cenu mieru (Levická, 1999).

Alice Salomonová

Alice Salomonová svoju koncepciu sociálnej práce rozpracovala na základe spoločenských nerovností vznikajúcich na začiatku 20. St. v Európe a Amerike. Angažovala sa v rôznych dievčenských programoch sociálnej práce. V roku 1908 založila sociálnu školu pre dievčatá v Berlíne, ktorá sa v roku 1925 transformovala na Nemeckú akadémiu sociálnej a pedagogickej práce (Kawul, 2001, In Határ, 2009). Vo svojom diele *Soziale Frauenbildung und soziale Berufsarbeit* sa zmienila o vzdelávaní žien pre oblasť sociálnej práce a pomoci (Határ, 2009).

Mary Richmondová

Mary Richmondová bola zakladateľkou *prípadovej sociálnej práce* (case work), ktorá je od roku 1890 používaná ako konkrétna systematická práca s klientom. Pracovala na úseku starostlivosti o mládež, prostredníctvom svojich skúseností sa snažila vypracovať jednu z prvých vedeckých metód sociálnej práce. Svoje skúsenosti a vedomosti zhrnula v práci *Social Diagnosis v roku 1917*. V tomto diele zaviedla do teórie sociálnej práce pojem *sociálny prípad* a označila ho za predmet sociálnej práce. Išlo o tzv. sociálnu diagnostiku, zhrnutie informácií o klientovi (Oláh, Schavel, Ondrušková, 2008, s. 197). Ako predmet

chápe Richmondová človeka s jeho vzťahmi k okoliu. Snažila sa o objektívne a spravodlivé posúdenie jednotlivých sociálnych prípadov. Venovala sa aj technike sociálnej evidencie, procesom sociálnej diagnózy a typom sociálnej práce (Levická, 1999).

Octavia Hillová

Octavia Hillová je považovaná za priekupníčku komunitnej a skupinovej sociálnej práce. Zaoberala sa mestskou chudobou. Výstavbou bytov, zakladaním dielní, klubov a ihrísk sa snažila zlepšiť ich situáciu (Matoušek, 2007). Zistila, že zlepšenie morálky a odstránenie chorobnosti sa môže dosiahnuť odstránením chudoby a zlých podmienok bývania. Vo svojej práci *Homes of the london poor* označila človeka vo všetkých jeho stránkach ako celok a vyzdvihla vplyvy prostredia na jeho problémy (Oláh, Sschavel, Ondrušková, 2008).

Virginia Robinsová

Virginia Robinsová patrila k pokračovateľkám práce Richmondovej. Zaoberala sa vývojom individuálnej sociálnej práce v USA. Jej zásluhou sa na klienta začína pozerat' ako na individuálnu jednotku. Príčiny sociálnych problémov klienta hľadá v jeho životnej skúsenosti (Levická, 1999).

5 DEJINY SOCÁLNEJ PRÁCE NA SLOVENSKU A V ČECHÁCH

O období staroveku v súvislosti so sociálnou pomocou na území Slovenska a Čiech v dostupnej literatúre neexistujú žiadne zmienky. Ale je pravdepodobné, že spolu s pobytom ľudí na týchto územiach existovali aj isté formy pomoci a solidarity medzi nimi.

5.1 Stredovek

Na Slovensku a v Čechách sa začiatky sociálnych a charitatívnych aktivít datujú, podobne ako v iných krajinách, do počiatkových fáz stredoveku. Spájajú sa so vznikom kláštorov na týchto územiach. Organizovanú pomoc ľuďom, ktorí to potrebovali poskytovala cirkev. Na tieto účely zakladali ústavy pri kostoloch a kláštoroch. Podľa Kodymovej (2007) cirkev reagovala na neuspokojivé postavenie skupín obyvateľstva, postihnutých epidémiami a hladomormi. Zakladala nemocnice a útulky pre chudobných, starých, siroty, handicapovaných. Inštitúcie mali zmiešaný charakter, chudobince a nemocnice boli jednotne nazývané *špitály*. Levická (1999) hovorí o najstaršom zázname na Slovensku z roku 1095, kedy antoniti založili špitál v Bratislave. Do 14. st. vzniklo na Slovensku ešte niekoľko rádov, reholí a kláštorov.

Ako ďalej uvádza Kodymová (2007) nárast chudoby v 13. a 14. st. spôsobil to, že cirkev už nemohla pokryť celú starostlivosť, preto prevzali iniciatívu niektoré mestá. Zamestnali a vyplácali verejných lekárov a opatrovníkov chudobných. Na Slovensku podľa Levickej (1999) jedným z najstarších útulkov podporovaných mestom bola trnavská Útulňa pre práce neschopných starcov založená v roku 1363. Poskytovala opateru pre starých ľudí až do ich skonania. Mestá museli vyvíjať snahy aj v starostlivosti o žobrákov, ktorí sa združovali hlavne vo väčších mestách. Obce a malé mestá zriaďovali tzv. obecné domce pre najchudobnejších, zároveň im poskytovali prácu, ktorú títo ľudia mohli vykonávať za stravu. Počas týždňa sa striedavo stravovali u najbohatších občanov obce. Veľké mestá kde bol počet takýchto občanov vyšší, viedli vlastné evidencie mestských žobrákov. V týchto mestách mohli žobrať len tí, ktorí mali tzv. domovské právo.

Géze (1999, In Oláh, Schavel, Ondrušková, 2008) pripomína činnosť princeznej Alžbety Durínskej, ktorá proti vôli dvora, udržiavala kontakty s prostým ľuďom, žila s ním a mala výčitky svedomia. Sama sa starala o chorých umývala ich a kúpala, snažila sa zotrieť

rozdiely medzi ľuďmi, rešpektovala ľudskú dôstojnosť a priznávala práva každému bez rozdielu.

V stredoveku pracovali ženské cirkevné zbory, v Čechách to boli bekyne, ktoré aj bez zloženia kongregačného sľubu prijali spôsob života mníšok. Pracovali zadarmo, boli závislé od darcov, ošetrovali chorých a starali sa o opustené deti (Kodymová, 2007). Na Slovensku pôsobila ženská rehoľa Klarisky. Zabezpečovali starostlivosť o chudobných a deti v domovoch (Levická, 1999).

5.2 Osvietenstvo a renesancia

V tomto období vystupuje do popredia nová spoločenská vrstva mešťania. To čiastočne preberá filantropické iniciatívy cirkvi. Občania Menšieho Mesta pražského založili v roku 1484 Mestský špitál. Mešťania zakladali aj ďalšie špitály, ale tie poskytovali len núdzové ubytovanie a ošetrovanie, oblečenie a stravu si museli vyžobráť (Kodymová, 2007). Aj na Slovensku si mestá zakladali vlastné špitály a lazarety. Lazarety boli predchodcovia dnešných nemocníc, určené predovšetkým pre chorých. V Trnave bol lazaret založený už za vlády Mateja Korvína (1458 - 1490), udržiavaný bol z dobročinných príspevkov občanov. Poskytoval dva krát denne stravu a týždenne príspevok na chlieb. Popri tomto lazarete fungovalo aj Xenodochium, sociálno-charitatívne zariadenie poskytujúce opateru pre starých a práceneschopných občanov. V roku 1642 bol v Podolinici založený piaristický kláštor. Piaristi sa zameriavali na pomoc chudobnej mládeži. Učili ich základné hygienické návyky, dodržiavanie poriadku a disciplíny, okrem toho aj čítať a písať (Levická, 1999).

V roku 1620 bola zriadená najväčšia pražská nemocnica Milosrdných bratov. Išlo o prvé zariadenie, ktoré rozdeľovalo starostlivosť na zdravotnú a sociálnu. V 18. st. prešlo Uhorsko za vlády Márie Terézie a Františka Jozefa II. rozsiahlymi zmenami. Výrazným spôsobom bolo reorganizované školstvo. Sociálnym problémom tohto obdobia boli zanedbávané deti, ústavy pre nich kapacitne nestačili. Týmto deťom bolo poskytované ošatenie a rodičom bola pod hrozbou straty všetkých podpôr uložená povinnosť posielat' deti od 6 rokov do tkáčskych škôl. František Jozef II. Zrušil niektoré hygienicky nevyhovujúce špitály, namiesto nich založil zdravotnícko-sociálne inštitúcie. V roku 1789 vznikol na Karlove chorobinec s oddelením pre duševne chorých mužov a ženy, v tom istom roku pôrodnica a v roku 1790 Všeobecná nemocnica (Kodymová, 2007).

Koncom 18. st. začali vznikať okrem sirotincov aj ústavy pre deti predškolského veku zo sociálne slabších rodín, ktoré sa nazývali detské opatrovne. Cieľom siete týchto vzniknutých ústavov bolo poskytnúť starostlivosť a výchovu pre deti chudobného proletariátu. Prvá opatrovňa v Uhorsku bola založená grófkou Máriou Brunšvicovou v Budíne v roku 1828. Bol to prvý ústav tohto druhu v strednej a východnej Európe (Kováčiková, 2000). Značné zmeny v 19. st. nastali v starostlivosti o deti a mládež. Od roku 1811 zabezpečoval občiansky zákon právne postavenie dieťaťa v rodine, jeho nárok na výživu a výchovu a ochranu súdom. Ukladal povinnosť dozoru a zákroku v prípade potreby zvláštnych výchovných opatrení. Školský zákon z roku 1869 upravoval zriaďovanie ústavov pre zanedbané deti. Táto starostlivosť však neprebíhala na štátnej úrovni, bola organizovaná v inštitúciách nezriaďovaných štátom. Až začiatkom 20. st. sa začala starostlivosť o deti a mládež postupne organizovať. V roku 1902 bol zriadený Zemský sirotský fond poskytujúci príspevky na deti v cudzej opatere. V roku 1904 vznikli okresné komisie pre starostlivosť o mládež, ktoré preberali zodpovednosť nad týmito deťmi a tiež rozdeľovali financie zo sirotského fondu (Kodymová, 2007).

5.3 Sociálna práca od roku 1918

V roku 1918 po vzniku Československa pokračovala sociálna práca v legislatíve Rakúsko-Uhorska. Vzniknutá republika musela znášať následky svetovej vojny. Po bojoch zostalo veľké množstvo invalidov, sirôt a vdov, nezamestnaných, chudobných a pod. Situácia preto vyvolávala zvýšenú potrebu sociálnej práce.

Podľa Levickej (1999) štát musel spočiatku riešiť problémy zjednotenia zastupiteľských inštitúcií. Rozdiely sa nenachádzali len v organizácii štátnej správy ale aj v rôznej orientácii na sociálne problémy. Napriek tomu sa štát usiloval splniť všetky potreby obyvateľstva.

Okrem povojnových problémov prišla v tridsiatich rokoch celosvetová kríza, ktorá zasiahla v republike veľký počet rodín. Rast nezamestnanosti a horšiac sa životné podmienky mali za následok nárast chorobnosti a úmrtnosti. Zároveň sa vo zvýšenej miere vyskytovali sociálnopatologické javy ako alkoholizmus, prostitúcia, trestné činy a rozpady rodín (Kodymová, 2007). Mannová (2000) popisuje krízu na Slovensku, ktorá začala v agrárnom sektore v roku 1928, hlavné centrá priemyslu boli zasiahnuté o dva roky neskôr a

najväčšie prehĺbenie prišlo v roku 1933. Hranica priemyselného úpadku na Slovensku sa nedá presne vyčíslit', ale odhadom to bolo 40% v celej ČSR, čo bolo viac ako celosvetový priemer. Kríza zasiahla najviac také odvetvia priemyslu ako produkcia celulózy, textilné a kožiarske podniky a výrobcov stavebného materiálu. Koncom roku 1930, 80% píl prestalo pracovať a počet robotníkov sa znížil o 50%. Aj práca pri spracovaní a preprave reziva v horských oblastiach sa stratila a to boli často príjmy pre malým poľnohospodárov. Ako tretie upadli sezónne práce v Česku, Rakúsku, Francúzsku, Nemecku. Najväčšiu časť nezamestnaných, zo 130 937 registrovaných v roku 1933, tvorili ľudia pracujúci v poľnohospodárstve. Treba však poznamenať, že číslo nie je konečné pretože počas krízy sa sociálna sieť na sprostredkovanie práce stále len zostavovala. Veľká časť z nezamestnaných ani nespĺňala prísne kritériá pre pravidelnú podporu, preto boli závislí na charite, úradnej distribúcii jedla alebo nepravidelných pomocných aktivitách.

Podľa Levickej (1999) ČSR už v prvých rokoch svojej existencie prijalo zákony o 8 - hodinovej pracovnej dobe, podpore v nezamestnanosti, o vyplácaní dôchodkov pre vojnových invalidov, z inštitúcií pracovali Ministerstvo sociálnej starostlivosti a Ústredná sociálna poisťovňa. V roku 1924 sa reformou nemocenského poistenia zaviedlo invalidné a starobné poistenie pre pracujúcich v súkromnom sektore, tvorila základ aj pre vdovské a sirotské dôchodky. Od roku 1925 mali už okrem úradníkov nárok na platenú dovolenku všetci pracujúci. Negatívny vplyv na sociálne reformy ČSR mala už spomínaná hospodárska kríza v tridsiatich rokoch.

Kodymová (2007) považuje za najohrozenejšie skupiny obyvateľstva chudobných nájomníkov bytov, ktorí sa museli podriaďovať svojvôli vlastníkov domov, keďže počas vojny sa nestavalo a vznikol značný nedostatok bytov. Nájomníci často obývali zdravotne a hygienicky nevhodné pivnice, vagóny, drevené maringotky, čo ohrozovalo ich zdravie. K ďalšej skupine patrili nekvalifikovaní a nízko kvalifikovaní pracovníci. Boli nútení prijať akékoľvek platové podmienky zamestnávateľov. Najmä pracujúce ženy a deti dostávali často za rovnakú prácu podstatne nižší plat.

Základným cieľom sociálnej politiky ČSR ako uvádzajú Augusta a Honzák (1992, In Kodymová, 2007) bolo zlepšenie sociálnych pomerov širokých vrstiev. Bola to snaha o odstránenie sociálnych rozdielov, daných majetkovou diferenciáciou. Podľa Wintera a Kostku (1936, In Kodymová, 2007) až dve tretiny národa potrebovali sociálnu ochranu.

Rozvoj školstva v ČSR v oblasti sociálnej sféry podľa Levickej (1999) vznikol ako reakcia na nevyhovujúci obsah vzdelávania v iných vedných odboroch pre sociálnych pracovníkov. V Prahe bola v roku 1917 otvorená Ženská vyššia škola pre sociálnu starostlivosť s ročným štúdiom. O rok neskôr bola premenovaná na Vyššiu školu sociálnej starostlivosti a štúdium sa predĺžilo na dva roky. Pre prijatie bolo nutné absolvovať nižšiu strednú školu a vek minimálne 20 rokov. Na Slovensku položila základy vzdelávania v roku 1925 Štefánikova dvojročná škola pre sociálno-zdravotné pracovníčky v Turčianskom sv. Martine.

5.4 Vývoj po II. Svetovej vojne do roku 1989

Po druhej svetovej vojne padlo Československo pod mocenskú správu Sovietskeho zväzu. Jedným z kľúčov komunistickej diktatúry bol aj faktor rozširujúcich sa monopolov v štátnej ekonomike. Po prvej povojnovej vlne znárodňovania v roku 1945, ktorá preniesla veľké spoločnosti, banky a zahraničný obchod do rúk štátu. Malé podniky, obchody a výrobné nasledovali v druhej vlne vo februári 1948 (Mannová, 2000). Tieto udalosti predznamenávali atmosféru, ktorá sa preniesla aj do oblasti sociálnej práce a sociálnej starostlivosti. Sociálna politika a sociálna starostlivosť sa stali plne závislé od štátnych úradov. Režim však nevenoval starostlivosti veľkú pozornosť, pretože predpokladal, že všetky nežiaduce sociálne javy sa stratia hneď ako zmiznú triedne rozdiely. Všetky charitatívne organizácie, detské domovy, výchovné ústavy prešli z neštátnych a cirkevných rúk pod správu štátu. Nový zákon o všeobecnom národnom poistení poskytoval len minimálne sociálne zabezpečenie, ale občania boli na ňom závislí. Sociálna starostlivosť bola zredukovaná na poskytovanie finančných dávok, individuálne snahy o charitatívnu pomoc človeku bola úplne eliminovaná. Zmeny prebehli aj v oblasti sociálneho školstva. Z pôvodných 28 sociálno-zdravotných škôl zostala po roku 1953 len jedna (Šiklová, 2007). Oživenie prišlo až v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch. Po vlne kritiky na komunistický režim a snahách o politickú zmenu prišiel „socializmus s ľudskou tvárou“. V dôsledku nepriaznivého demografického vývoja v tomto období bola rozšírená finančná podpora pre rodiny s nezaopatrenými deťmi. Od 1. Októbra 1971 malo viac matiek nárok na materský príspevok, zdvojnásobila sa peňažná podpora pri narodení dieťaťa a zvýšili sa príspevky na výživu detí. Keď sa v sedemdesiatych rokoch začali objavovať problémy v

ekonomike a zvýšili sa ceny potravín, boli zavedené opatrenia, ktoré mali zachovať dosiahnutú úroveň pre skupiny obyvateľstva, ktoré sa nemohli podieľať na ekonomickej činnosti. V osemdesiatych rokoch prišiel rad zákonov venujúcich sa podpore rodinám s deťmi a zákony upravujúce dôchodky (Průcha, 1991, In Kováčiková, 2000).

5.5 Osobnosti sociálnej práce na Slovensku a v Čechách

Na rozvoj sociálnej práce na území Slovenska a Čiech určite vplývali aj činnosti osôb zo zahraničia. Ich výdobytky sa importovali na naše územie. Avšak aj na Slovensku a v Čechách pôsobili v oblasti sociálnej práce a sociálnej starostlivosti osobnosti, ktoré mali veľký vplyv na jej vývoj. Najvýznamnejšie mená uvádzame v tejto podkapitole.

Arnošt Inocent Bláha

Arnošt Inocent Bláha bol predstaviteľom brnenskej sociologickej školy. Bol významným sociológom a zakladateľom sociálnej pedagogiky na území vtedajšej ČSR. Sociálnu prácu chápal ako nápravnú činnosť cieľom, ktorej je zabránenie vzniku sociálneho zla, alebo odstránenie existujúceho zla. K jeho dielam patria *Mesto*, *Sociológia roľníka a robotníka*, *Sociológia detstva* a *Sociológia inteligencie* (Oláh, Schavel, Ondrušková, 2008).

Marie Krakešová - Došková

Bola pedagogičkou „Vyšší školy sociální péče“ a tiež Masarykovej školy zdravotnej a sociálnej v Prahe. Bola výrazne ovplyvnená prácami Richmondovej a Robinsonovej, ktoré sa zaoberali individuálnou sociálnou prácou. Pri tvorbe sociálne dospelého jedinca zdôrazňovala predovšetkým výchovu. Do teórie zaviedla nový pojem *sociálna dospelosť*. Poukazovala na prekážky, ktoré stoja v ceste jedincovi pri jeho individuálnom sociálnom dozrievaní (Levická, 1999).

Štefan Strieženec

Po absolvovaní vysokej školy pôsobil ako stredoškolský pedagóg. Po roku 1989 nastúpil na Univerzitu J. A. Komenského ako jeden zo zakladajúcich členov katedry sociálnej práce. Svoju pozornosť zameriaval na rozvoj teórie a metodológie sociálnej práce na Slovensku (Oláh, Schavel, Ondrušková, 2008).

Alica Masaryková

Dcéra prezidenta prvej ČSR - T.G. Masaryka. Sociálnu prácu študovala v Chicagu. Pred prvou svetovou vojnou pracovala ako učiteľka na dievčenských školách. Zaoberala sa problematikou sociálnych agentúr a verejného zdravotníctva. Požadovala rešpektovanie odlišností každého človeka a tiež možnosť sociálneho rozvoja pre každého. Patrí k zakladateľkám sociálneho školstva u nás a spolu s Radlinskou a Salomonovou k zakladateľkám medzinárodnej spolupráce so zameraním na sociálnu prácu (Levická, 1999).

Elena Maróthy - Šoltésová

Bola predsedníčkou spolku slovenských žien Živena. Po vstupe do Živeny rozvíjala myšlienku dievčenských škôl. V školskom roku 1919-1920 vznikli dve školy Živeny. Gazdinská škola ponúkala praktické rodinné vzdelanie pre všetky žiačky v čo najkratšom čase. Vyššia škola pre ženské povolania hospodársko-administratívne bola syntézou rodinnej a sociálnej výchovy (Oláh, Schavel, Ondrušková, 2008).

Martin Tůma

Napísal dielo *Právne aspekty sociálnej starostlivosti o mládež v republike československej*. Táto práca bola označovaná ako vzorová učebnica pre sociálnych pracovníkov a pomôcka pre obecné úrady a inštitúcie pracujúce s deťmi a mládežou. Učebnica bola vydaná v roku 1925, mala dva diely. Prvý sa venoval pojmovému vymedzeniu a cieľom sociálnej práce. Druhý diel sa zaoberá otázkami praxe sociálnej práce (Levická, 1999).

Přemysl Pitter

Bol pedagóg, pacifista a redaktor. Bojoval v I. svetovej vojne. V roku 1922 otvoril Milíčuv dům. V tomto dome našli zázemie deti utečencov, židovské a nemecké deti. Zriadil pre nich aj ozdravovňu, cestou dôkladnej zdravotnej starostlivosti a láskavosti chcel u nich dosiahnuť prevýchovu (Oláh, Schavel, Ondrušková, 2008).

6 SÚČASNÉ TRENDY V SOCIÁLNEJ PRÁCI

V tejto kapitole sme sa rozhodli priblížiť súčasné trendy v sociálnej práci. Nešli sme však klasickou líniou prístupov, ktoré uvádzajú jednotliví autori publikujúci o otázkach prístupov, metód a teórií sociálnej práce. Vybrali sme okruhy, ktoré sú podľa nás v kontexte súčasného sociálno-politického diania najaktuálnejšie a sociálna práca by mala na ne aktívne reagovať.

6.1 Globalizácia

Reakcie na globalizáciu sa v čoraz väčšom množstve objavujú či už v médiách, publikáciách autorov, stáva sa témou zasadnutí rôznych vládnych ale aj nadnárodných organizácií. Čo však globalizácia je vie len málo z bežných ľudí.

Globalizácia podľa Christophera Holdena (In Davies, 2000) je myšlienka o svete, ktorý sa stáva viac integrovaný, ekonomicky, politicky a kultúrne. V ekonomike sa vzťahuje na zmedzinárodnenie produkcie a obchodu a tiež zvýšenie mobility kapitálu. Politicky je možné vidieť niektoré obmedzenia národnej politiky, tiež môže viesť k novým nadnárodným formám vlády. Kultúrne je koncipovaná v podmienkach kompresie času a priestoru a uľahčenia mobility myšlienok prostredníctvom informačných technológií. Tokárová a Halečka (2003, s.158) hovoria o mnohodimenzionálnom jave spočívajúcom na vzájomnom a celosvetovom prepojení priestorovo a časovo vzdialených častí sveta do celku "svetovej spoločnosti". Najpodstatnejšie prejavy globalizácie sú rýchly tok informácií a okamžitá spätná väzba, rýchla praktická realizácia informácií vo verejných a súkromných rozhodnutiach a činnostiach subjektov, rýchle šírenie dôsledkov rozhodnutí a činov organizácií, subjektov, jednotlivcov.

Globalizácia v oblasti ekonomiky, politiky a sociálnej sféry

Problematika rozvoja ekonomických vzťahov v celosvetovom meradle vyšla do popredia už na prelome 19. a 20. st. v procese dovršovania svetového hospodárstva. V tomto období sa krajiny sveta rôzne zapájali do svetového systému ekonomických a politických vzťahov. V súčasnosti do týchto vzťahov samostatné štátne útvary a ich hospodárske subjekty, aj napriek stále pretrvávajúcim rozdielom v ekonomickej vyspelosti. Faktorom, ktorý prispel

k urýchleniu rozvoja globalizačných procesov bola revolúcia v oblasti informačných technológií (Globalizácia a jej vplyv..., 2010). Informačné technológie sa podľa Tokárovej a Halečku (2003) stali hlavnou výrobnou silou a ekonomicky najefektívnejšími investíciami. Spolu s tým vzrástla nutnosť investícií do vedy, informačných technológií a prepravných sietí. Veľké spoločnosti sa neustále spájajú a vytvárajú nadnárodné korporácie. Proces spájania a fúzie prebieha aj v priestore národných hospodárskych trhov, vznikajú globálne hospodárske siete. Čoraz väčší počet podnikov vstupuje do globálnych sietí, ktoré nepoznajú hranice, trh teda už nie je obmedzený a orientuje sa na celý svet. S globalizáciou ekonomiky prichádza aj globalizácia v oblasti spoločensko-kultúrnej a politickej. Politicky sa prejavuje zmenou zákonov a noriem podľa svetového štandardu. Globalizáciou prechádza aj kultúra a spoločnosť. V krajinách sa presadzujú rovnaké spoločenské trendy a tým zanikajú odlišnosti vlastné pre dané krajiny. Vytvára sa globálna kultúra, ktorá sa prejavuje ako kultúra konzumnej spoločnosti. To je príčinou odporu voči globalizácii. Vzniká jednotný životný štýl zasahujúci módu, správanie, jazyk, atď. Hlavným nástrojom globalizácie sa stávajú médiá. Médiá, najmä tie v súkromnom vlastníctve, sa stali voľnými šíriteľmi myšlienok globalizačnej kultúry. Rýchlosť šírenia informácie, jej dostupnosť a objektivita sa stávajú dôležitými faktormi aj v presadzovaní politickým záujmov (Globalizácia a jej vplyv..., 2010).

Slovensko v procese integrácie a globalizácie

Integráciu možno chápať ako proces postupného vzdávania sa časti právomocí a suverenity národného štátu v prospech spoločenských inštitúcií a orgánov, ktoré majú zabezpečiť výkon práv a zavedenie nových politík. Pre Európsku integráciu sa stali najvplyvnejšími teóriami neofunkcionalizmus a intergovernmentalizmus (medzivládny prístup). Neofunkcionalizmus tvrdí, že integrácia v jednom sektore vytvára tlak na integráciu aj v iných, s ním funkčne previazaných sektoroch a preto je nevyhnutné integráciu neustále rozširovať. Medzivládny prístup sa snaží vysvetliť stagnáciu integrácie. Európsku úniu považuje za rovnocennú, nie nadradenú, národným štátom. Integrácia napreduje len do tej miery, do akej si to želajú vlády jednotlivých štátov. Pokiaľ sa kompetencie nadnárodných orgánov zvyšujú je to len v medziach želaní národných vlád, a to len z dôvodu lebo to pokladajú za prospešné (Teórie európskej integrácie, 2010).

V kategórií medzinárodných vzťahov je pre Slovenskú republiku kľúčové členstvo v EU a NATO. V zahraničnej politike členských krajín týchto organizácií prevažuje prístup spájajúci vlastnú silu a spoliehajúce na silu spojencov, ďalej je to šírenie slobody, ľudských práv a demokracie vo svete. Kľúčovou teóriou v medzinárodných vzťahoch je kategória národného záujmu. Úlohou politiky napĺňajúcej národný záujem je upevňovanie štátu, posilňovanie identifikovania sa občanov s vlastným štátom a formovanie politického národa, čo však predpokladá rešpektovanie a posilňovanie dvojitej identity príslušníkov národnostných menšín a etnických skupín. V súvislosti so Slovenskom ide o identifikáciu s etnickým spoločenstvom a zároveň so Slovenskou republikou ako svojou vlasťou (Globalizácia, integrácia, a slovenský národný záujem, 2004).

Globalizácia a jej dôsledky ako uvádza ovplyvňujú slovenskú spoločnosť vo všetkých podstatných aspektoch - od formovania národnej kultúry, národnej identity a národnostných záujmov, cez právny a politický systém, ekonomickú výkonnosť a konkurencieschopnosť krajiny, vzdelávanie, trh práce, životné prostredie, až po životné štýly a kvalitu života. Medzi hlavné problémy spojené s globalizáciou majúce vplyv na Slovensko parí nedostatočná legitimita globálnych autorít. Veľké globálne inštitúcie majú veľké kompetencie a vplyv avšak na druhej strane neexistuje žiadny spôsob kontroly týchto kompetencií a vplyvu. Preto im je často pripisovaná zodpovednosť za nespravodlivé rozdelenie moci a bohatstva vo svete. Ďalším problémom je nedostatočný vplyv Slovenska na inštitúcie s globálnou autoritou. Vzhľadom na malú populáciu Slovenska porovnateľnú s počtom obyvateľstva niektorých európskych veľkomiest, hrozí, že príde v procese globalizácie o svoju identitu. Takže popri konkurencieschopnosti ekonomiky a stabilite politiky sa musí tvrdo zúčastňovať na činnostiach inštitúcií s globálnou autoritou. Nebezpečné je aj enormné prepojenie Slovenska na globálny svetový systém. Preto sa predpokladá, že pri akýkoľvek problémoch to pocíti na svojej ekonomike, bezpečnosti a kvalite života ľudí. Podobne sa to v súčasnosti deje aj pri svetovej hospodárskej kríze, aj keď bolo epicentrum problémov mimo nášho priestoru, ďalekosiahle následky nesieme spolu s inými krajinami. Hrozbou je aj globálny teror a medzinárodný organizovaný zločin, v súvislosti s členstvom Slovenska v medzinárodných organizáciách sa môže stať naša krajina terčom takýchto útokov (Globalizácia a výzvy pre Slovensko, 2010).

V súvislosti so sociálnou prácou môže mať podľa Holdena (In Davies, 2000) globalizácia vplyv niekoľkými spôsobmi. Na scénu môžu vstupovať nadnárodné organizácie poskytujúce starostlivosť. Dochádza k posunom smerom k pružnejším formám práce podľa charakteru klienta. Sociálna politika vychádza z predpokladu nízkej úrovne daní a zníženia rozpočtových obmedzení zdrojov pre sociálne služby. Vynakladajú sa finančné prostriedky pre vysoko závislé skupiny na vzdelávanie a odbornú prípravu na získanie vyššej mzdy. A tiež umožnenie intenzívnej výmeny teórií, praxe a výsledkov výskumu medzi komunitami sociálnej práce.

6.2 Prístupy v sociálnej práci s klientom

Individuálny, skupinový a komunitný prístup v sociálnej práci s klientom samozrejme nie sú žiadne novinky. Nemôžeme však poprieť, že sú stále aktuálne a tvoria základ pre prácu s klientom.

Individuálna sociálna práca

Poznáme ju tiež pod názvom prípadová sociálna práca. Neodlúčiteľne sa spája s menom Mary Richmondovej. Tá vo svojej knihe *Social Diagnosis* zavádza do teórie sociálnej práce pojem sociálny prípad, ktorý podľa Richmondovej tvorí predmet sociálnej práce (Levická, 1999). Prípadová sociálna práca je konkrétna práca s jednotlivcom, klientom. Prístupovať k nej môžeme z psychoanalytického, psychosociálneho, behaviorálneho psychoterapeutického alebo iného poňatia (Strieženec, 1996, s.162). Sociálna práca s jednotlivcom vychádza z poznatku, že každý klient je individuálny a má tiež špecifické problémy. Je komplexom postupných krokov, usporiadaných v logickom slede. Sociálni pracovníci pri individuálnej práci využívajú metódy vychádzajúce z rôznych vedných oblastí a tiež rôznych teoretických prístupov. Pracovníci ho navyše obohacujú vlastným, individuálnym štýlom (Oláh, Schavel, Ondrušková, 2008).

Na Slovensku je podľa Strieženca (2001, s.105-106) prípadová sociálna práca ovplyvňovaná najmä prácami Marie Krakešovej. Vychádza s najviac uplatňovaného psychosociálneho prístupu. Podľa neho sociálny problém u klientov spočíva v narušení vnútorných a vonkajších vzťahov a postojov klienta k jeho najbližšiemu okoliu. K narušeniu prichádza v priebehu života klienta, preto je potrebné zistiť okolnosti vplyvu na

jeho osobnosť. Úlohou sociálneho pracovníka je získať informácie o detstve, dospievaní a dospelosti klienta, o jeho pôsobení, reakciách a kvalite ich prežívania. Tiež sa odporúča sledovať sociálne prostredie a skutočnosti, v rámci ktorých prebiehal vývoj klienta. Program pomoci je postavený tak aby zodpovedal typu klienta.

Skupinová sociálna práca

Skupinová práca je metódou sociálnej práce, ktorá sa týka uznávania a využívania procesov, ktoré sa vyskytujú, keď tri alebo viac osôb spoločne usilujú o spoločný cieľ. Skupinová práca je tiež termín používaný na popis kontextu pre prax, kde je sociálna práca vykonávaná v skupinách. Použitie skupiny v sociálnej práci má svoju históriu. V skutočnosti skupinová práca obsadzuje jeden zo štyroch základných pilierov praxe sociálnej práce, ďalšie tri sú prípadová práca, práca s rodinou a imunitná práca. Sila skupín a skupinovej práce vstúpili do všeobecného povedomia najmä prostredníctvom dobre známych experimentov v oblasti sociálnej psychológie, ktoré preukázali potenciál skupiny dosiahnuť zmeny v presvedčení a správaní u jednotlivých členov (Davies, 2000). Podľa Coughedovej (1988, In Strieženec, 2001) sociálna práca so skupinou ponúka terapeutické faktory, ktoré sa nevyskytujú v individuálnej práci s klientom.

Papell a Rothman (1966, In Payne, 2005) popisujú tri modely prístupu pri práci so skupinou. Nápravný model predstavuje skupinu ako miesto, kde sú združení jednotlivci, ktorí majú problém s tým ako fungovať v sociálnych rolách. Tieto skupiny im pomôžu zmeniť deviantné vzory správania. Nápravný prístup môžeme uplatniť aj v niektorých liečebných a terapeutických skupinách. Recipročný model zdôrazňuje vzájomnú pomoc podľa programu, ktorý pripravili členovia skupiny spolu s pracovníkom. Prístup zameraný na sociálne ciele pracuje s mládežou. Skupinovou prácou sleduje vonkajšie ciele ako vzdelanie či spoločenské aktivity. Brown (1992, In Payne, 2005) navrhuje aj ďalšie modely práce so skupinou, medzi ne patrí sprostredkovací model skupiny, ktorý pomáha ľuďom skúmať a stanoviť ich sociálne role v bezpečnom a podpornom prostredí skupiny.

Každá iniciatíva v skupinovej práci je podľa Sawdonovej (2000) jedinečná, preto akýkoľvek pokus o typizáciu nesie riziko narušenia reality individuálnych skúseností. Môžeme však objaviť niektoré kľúčové motívy a vzory, ktoré miesto v skupinovej práci. Nezastupiteľné miesto má kontext, plánovanie a vyjednávanie.

Skupinová sociálna práca hrá významnú úlohu vo vývoji a dejinách sociálnej práce. Dnes patrí rozpoznávanie procesov skupiny a práca so skupinou k základným zručnostiam sociálneho pracovníka (Davies, 2000).

Komunitná sociálna práca

Komunita je sociálny útvar charakterizovaný vonkajšími a vnútornými znakmi na dvoch úrovniach. Prvú úroveň tvoria väzby medzi členmi v komunite, druhou sú väzby medzi členmi v širšom prostredí. Je to sociálna štruktúra funkčne integrovaná do širšej spoločnosti, má vlastný spôsob života, kultúru a tradície (Levická, 2002, In Oláh, Schavel, Ondrušková, 2008).

Komunitná sociálna práca je podľa Strieženca (1996, s.163) najmenej rozpracovaná oblasť sociálnej práce. Je zameraná na konkrétne životné situácie v určitých územných celkoch. V širšom zmysle možno hovoriť o trvalom napätí medzi spoločenskými potrebami a zdrojmi. Komunitná práca zabraňuje vznikom sociálnych problémov alebo napomáha v riešení už vzniknutých problémov. K jej cieľom tiež patrí hľadanie kompromisov. Jedna z najdôležitejších stránok je spolupráca s ľuďmi disponujúcimi prirodzenou autoritou v komunite, ktorí napomôžu vyvolať aktivitu u ďalších členov komunity.

Komunitná práca má odlišnú formu praxe, ktorá volá po teoretickej a vedomostnej základni, je viac sociologická a menej psychologická ako prípadová a skupinová práca. Niektoré pohľady na sociálnu prácu dávajú dôraz na použitie komunitných prístupov, ako súčasť sociálnej práce, a to najmä na posilnenie kritických, feministických, anti-rasistických prístupov (Payne, 2005).

6.3 Antidiskriminačný prístup v sociálnej práci

Antidiskriminačný prístup v sociálnej práci kladie dôraz na rôzne spôsoby akými konkrétne osoby a skupiny majú tendenciu byť diskriminovaní a potreby pre odbornú prax proti tejto diskriminácii. K diskriminácii môže dôjsť na základe rozdielov vyplývajúcich z etnika (rasizmus), pohlavia (sexizmus), triedy, veku zdravotného handicapu, sexuálnej identity, duševného zdravia, jazyku a rôznych iných menej formálne kodifikovaných alebo

preukázaných foriem nekalej alebo represívnej diskriminácie. Všetky tieto formy diskriminácie sa môžu vyskytovať:

- na osobnej úrovni, pokiaľ ide o individuálne pozície a aktivity,
- na kultúrnej úrovni, pokiaľ ide o zdieľané významy, predpoklady, hodnoty a stereotypy,
- na štrukturálnej úrovni, pokiaľ ide o spôsob akým je spoločnosť organizovaná *vis-à-vis* (vo vzťahu k) rozdeleniu moci a rovnosti životných šancí (Thompson, 1997, In Davies, 2000).

Diskriminácia znamená identifikáciu jednotlivcov a skupín s určitými charakteristikami a horšie zaobchádzanie s nimi ako s ľuďmi alebo skupinami s konvenčne oceňovanými vlastnosťami. Dôležitým aspektom množstva antidiskriminačných teórií je analýza pôvodu diskriminácie. Vo svete má bohatú históriu diskriminácia a útlak z dôvodu rasy a etnického pôvodu (Pilkington, 2003, In Payne, 2005).

Antidiskriminačný prístup k menšinám

Sociálni pracovníci pôsobia v kontexte rôznorodosti a prax, ktorá tento fakt neodráža, podkopáva význam nedominantných kultúrnych vzorcov, presvedčení a očakávaní. Na uspokojenie potrieb kultúrne rozmanitej skupiny obyvateľstva, musia mať sociálni pracovníci pochopenie pre kultúrne konzistentné posudzovanie, hodnotenie, popri týchto zručnostiach, potrebujú rovnako aj teoretický základ. Hoci sú vedomosti o etnických menšinách dôležité, sociálny pracovník musí dávať pozor, aby informácie o kultúre nevyužíval v stereotypným spôsobom. Ďalším faktom, ktorý nesmú sociálni pracovníci prehliadať je obrovský vplyv rasizmu a diskriminácie na život etnických menšín žijúcich v bielo-dominantnej spoločnosti (Lena Robinson, 2000, In Davies, 2000).

Antidiskriminačné a antiopresívne prístupy namierené proti znevýhodňovaniu a utlačovaniu sa podľa Navrátila (2001) začali v sociálnej práci presadzovať koncom osemdesiatych a v priebehu deväťdesiatych rokov 20. st.. Antiopresívny prístup (AOP) sa nedá popísať jednou definíciou, ale v skratke možno povedať, že jeho cieľom je redukovanie diskriminácie, individuálnej aj inštitucionálnej, založenej na rase, pohlaví, handicape, triede alebo sexuálnej orientácii. AOP nahliada na rôzne formy útlaku ako na komplex vzťahov, ktoré musia byť analyzované z jedného zorného uhlu. AOP je v inom slova zmysle citlivosť na diskrimináciu a útlak, ktoré sú základnou charakteristikou

životnej situácie klienta.

Antidiskriminačný prístup k sexualite

Už samotný pojem *sexualita* je sám o sebe problematický, pretože sa zvyčajne vzťahuje na niečo, čo patrí osobe, ako napr. „aká je tvoja sexualita?“. To samozrejme závisí od spôsobu myslenia, ktoré rozdeľuje subjekty, túžby a aktivity diskrétného typu, ako sú lesbičky, gayovia, bisexuáli či heterosexuáli. Zároveň však tieto pojmy môžu iba jednoducho popisovať to akí ľudia sú, tieto idey sú dosiahnuté sociálne a sú súčasťou širšieho sexuálneho diskurzu. Diskurz sexuality je viazaný aj na otázky legitimacy a moci. Heterosexualita je privilegovaná a štandardizovaná, zatiaľ čo homosexualita je považovaná za niečo abnormálne a nižšie postavené. Heterosexualita je v hierarchickom systéme typov sexualít podporovaná ako norma, preto sa predpokladá, že jednotlivci sa tejto norme prispôbia (Adams, Dominelli, Payne, 2005).

Všeobecné vzorce o životoch lesbičiek a gayov začínajú byť zreteľné podľa Daviesa (2000) začiatkom 21.st.. Ako prvé sa vnímanie gayov a lesbičiek presunulo od patologického modelu sociálnej deviácie na pozitívnu predstavu o alternatívnom spôsobe života. Po druhé, počas poslednej štvrtiny 20.st. sa lesbičky a gayovia cítili schopní vyjsť von a žiť otvorene. Pre sociálnych pracovníkov to znamená stretávanie sa s užívateľmi služieb ale aj kolegami a známymi, ktorí chcú mať svoju identitu náležite rozpoznateľnú a rešpektovanú. Pre mnohých však ešte nenastal čas zviditeľniť sa. Sociálni pracovníci potrebujú rozumieť tlakom nútiacich ich zostať skrytými a negatívnym dôsledkom života v homofónnej spoločnosti. Mnoho gayov a lesbičiek si svoju sexualitu uvedomujú počas dospievania. Niektorí prechádzajú procesom prijatia a akceptácie rozumne a plynulo, iní môžu mať problémy a tiež môžu byť odmietnutí od svojich rovesníkov a rodiny. Sociálni pracovníci môžu urobiť veľa pre podporu mladých ľudí prostredníctvom prijímania a objektívnym prístupom a poskytovaním prístupu k lesbickej a gay svojpomocnej službe. Aj u rodičov týchto mladých ľudí môže zohrať sociálny pracovník významnú úlohu. Rodičia môžu reagovať na správy o sexualite svojich potomkov hnevom, strachom, pocitom viny. K včasnej akceptácii ich detí môže dopomôcť sociálny pracovník a to aj vďaka svojpomocným rodičovským skupinám. V oblasti mentálneho zdravia môže homofóbny útlak spôsobiť emocionálne a psychologické ťažkosti. Sociálni pracovníci by

sa mali ubezpečiť, že všetky poradenské a terapeutické služby poskytované pre túto skupinu ľudí neposilňujú patologizáciu gayov a lesbičiek. V oblasti trestného práva, sociálni pracovníci pracujú s páchatelmi homosexuálmi. Lesbičky a gayovia môžu byť mimoriadne náchylní k nespravodlivosti, kvôli ich sexualite: napr. gay sex je v právnych predpisoch trestaný, lesbické matky strácajú starostlivosť o svoje deti. Sociálni pracovníci pripravujú správy o lesbičkách a gayoch pre súd, musia si byť pritom vedomí možnej diskriminácie na základe sexuality. Lesbičky a gayovia môžu byť ohrození fyzickým, sexuálnym a emocionálnym zneužívaním.

Ako uvádzajú Adams, Dominelli a Payne (2005) pohľad na sexualitu a sociálnu prácu je v tomto storočí stále zmiešaný. Liberálne názory, kde je presne určené postavenie sexuality žien a mužov, sú dominantné. Iní argumentujú, že lesbické a gay otázky stále chýbajú v teórii, praxi a vzdelávaní v oblasti sociálnej práce. Sexualita je stále považovaná za sexuálnu orientáciu ako súčasť osobnosti a až nakoniec ako identitu. Niektorí praktici aj naďalej držia homofóbne názory, prenášajú ich do oblasti detských služieb a odmietajú zväziť osvojovanie detí do lesbických a gay párov. Patologické názory lesbičky a gayov sú rôzne podporované napr. aj kresťanskými pravicovými organizáciami, ktoré vyvinuli dobre organizované ťaženie proti akýmkoľvek formám homosexuálneho rodičovstva. Preto je možné vidieť, že mnohé z argumentov z predchádzajúcich desaťročí zostávajú, hoci majú rôzne nové formy.

Antidiskriminačný prístup k ženám

Hnutie bojujúce za oslobodenie žien z druhoradého postavenia v spoločnosti nazývame feministické. Nižšie postavenie žien je následkom tradičnej diskriminácie, ale aj výrazom celkového postoja spoločnosti, ktoré utláča nielen ženy, ale aj deti, starých ľudí a zvieratá. Prvé pokusy žien organizovanej aktivity v prospech ženských práv sa objavovali hneď po francúzskej a americkej revolúcii koncom 18.st. Vzniklo niekoľko ženských klubov, ktoré formulovali požiadavky rovnakých práv na vzdelanie, zamestnanie a účasť vo vláde. V histórii rozoznávame tri formy a tiež zdroje súčasného feminizmu. Radikálny feminizmus sa objavil v USA a Veľkej Británii ako pôsobenie žien v hnutí protestantských

náboženstiev a usiloval sa o nápravu morálne narušených žien. Liberálny feminizmus sa sústredil na vysvetľovanie rozdielov medzi mužmi a ženami vplyvom sociálneho okolia, v kontraste k všeobecnému presvedčeniu, že tieto rozdiely sú dané vrodennými dispozíciami. Tretím zdrojom bol sociálny feminizmus. Proletárske ženy mali síce rovnaké možnosti na trhu práce ako muži, ale v sociálnej oblasti to tak nebolo. Ženské hnutia sa dnes zaoberajú širokým spektrom problémov. Požadujú rovnoprávnosť na ekonomickom poli, právo na potrat či boj proti domácejmu násiliu (Feminizmus ako snaha o odstránenie útlaku, 2010). Dominelli (2002) definuje feministickú sociálnu prácu ako formu sociálnej práce, ktorá berie rodové nerovnosti a ich elimináciu ako východiskový bod pre prácu so ženami. Skúsenosti žien a tiež realizované výskumy, svedčia o prítomnosti rozsiahlej a systematickej diskriminácie žien. Bezprostredným cieľom feministiek je využiť vzťahy založené na hodnotách rovnoprávnosti, aby ženy mohli rozvíjať zdroje, zručnosti a sebadôveru potrebnú pre prevzatie kontroly nad vlastnými životmi. Taktiež sa snažia zabezpečiť zlepšenie života detí a mužov. Feminizmus má hlboký vplyv na sociálnu prácu. Pozdvihol problém pohlavia a ukázal, ako je útlak žien vpracovaný do pracovných vzťahov a poskytovania služieb a to do povolání, v ktorých pracujú prevažne ženy a kde majú prevahu ženských klientov. Feministky v sociálnej práci zvýšili nielen postavenie žien, ale aj detí a mužov. Zdôraznili dôležitosť sexuálneho zneužívania detí v rodine, žiadali právo detí na vyhovujúcu nevykorisťujúcu ochrannú starostlivosť. Tiež zdôraznili problematický charakter mužnosti, mimoriadne v otázkach fyzického a sexuálneho násillia, žiadali ďalší potrebný rozvoj. Feministická sociálna práca ako teória a metóda má hlboký vplyv na celkovú sociálnu prácu a jej akademické osnovy. Avšak, jej vplyv na zákonitosti sociálnej práce nebol až do takej miery, akú by navrhovali prevažne ženské pracovníčky a ich klientela. Je to preto, že odpor k šíreniu feministických princípov a metód zo strany tých, ktorí preferujú prevládajúci spoločenský poriadok, je stabilný a rozšírený. Ochranné úlohy feministickej sociálnej práce musia byť podľa feministiek dostatočne oslovujúce. Než sa tak stane, feministická sociálna práca zostane v zákonomnom sektore obmedzená a zraniteľná.

7 DISKUSIA

V dejinách sociálnej práce nastalo mnoho momentov, o ktorých by sa dá diskutovať. Zaujímavé je pozorovať i ich vplyv na vývoj a premietnutie do súčasnej praxe.

Dejiny sociálnej práce sa oficiálne datujú od staroveku, ale nemôžeme jasne povedať, že práve v tomto období začala fungovať vzájomná pomoc medzi ľuďmi. Nedokážeme ani presne určiť kto bol prvým človekom, ktorý poskytol starostlivosť druhému a tým začal s istou formou sociálnej práce. Naše poznanie obmedzujú dostupné zdroje dokazujúce činnosti v oblasti sociálnej starostlivosti. V literatúre sa teda počiatky sociálnej práce vsádzajú do obdobia staroveku. Ťažko však hovoriť o sociálnej práci v pravom slova zmysle. Tieto činnosti boli skôr náhodné, nesnažili sa riešiť problémy komplexne. Svoju pozornosť zameriavali najmä na aktuálne situácie, ktoré potrebovali nutne riešiť. Neskôr začali panovníci spisovať zákonníky ošetrojúce najčastejšie sa vyskytujúce životné situácie. Svojou účinnosťou pokrývali väčšie územie, preto postihovali viac obyvateľstva a uspokojili potreby väčšej skupiny ľudí. Spisovanie zákonníkov, ktoré začalo svoju históriu v tomto období zostalo v praxi do dnešnej doby. Môžeme povedať, že zákony a normy riadia celú súčasnú spoločnosť. Zachovali si svoju dôležitosť počas celých tisícročí, dokonca na svojej vážnosti ešte nabrali. Za najdôležitejší zákon v tejto ére ľudstva považujeme Desatoro Božích prikázaní. Tieto normy usmerňovali život ľudí, ktorí sa dovtedy riadili prírodnými zákonmi. Odkedy ich Mojžiš prevzal od Boha stali sa neoddeliteľnou súčasťou západnej civilizácie. S miernymi obmenami ich vidíme nielen v kresťanstve, ale aj islame a judaizme, teda v najväčších svetových náboženstvách súčasnosti. Pre rozvoj sociálnej práce je dôležité najmä kresťanstvo operujúce v euro-americkom priestore. K ľahšiemu šíreniu kresťanstva dopomohlo jeho zrovnoprávnenie s inými náboženstvami. Hlásajúcou myšlienkou lásky k blížnemu, príslubom vykúpenia a vstúpenie do kráľovstva nebeského si získalo masy ľudí. Tým sa včlenilo do spoločnosti a pretrváva v nej dodnes. Príčina na také rýchle prijatie však nemusí byť len jedna. Na jednej strane stojí láska medzi ľuďmi a chránenie spoločnosti proti bezhlavému zabíjaniu, krádežiam a pod., ktoré Desatoro zakazovali. Na druhej strane, ale stojí strach z Božieho trestu pri nedorozumení jeho príkazov. Ale bez ohľadu na príčiny je nepopierateľné, že Božie prikázania sa stali súčasťou súčasných právnych systémov a tiež vštíepili ľuďom súcit s

inými, na ktorom stojí systém sociálnej práce.

V stredoveku sa začala starostlivosť postupne organizovať. Kláštory, ktoré túto starostlivosť poskytovali, však nemohli pokryť spoločenskú požiadavku pomoci. To nútilo zapojiť sa do týchto činností mestá, spolky, združenia, cechy a iné organizácie. Pomoc bola síce koncentrovaná na konkrétne miesta a organizácie, celkovo však môžeme hovoriť o roztrieštenosti. Neexistoval rámec, ktorý by koordinoval túto starostlivosť, preto sa formy pomoci rôznili od organizácie k organizácii. Zo strany spoločnosti sa charite a solidarite nevenovala veľká pozornosť. Príčin tohto javu je viac. Prvou z nich bolo pravdepodobne vtedajšie myslenie ľudí. Ak sa človek narodil chudobný, tak aj zomrel. Ľudia boli skôr zmierení zo svojim osudom, v tomto období prevládal fatalizmus, nie snaha o presadenie, získanie prestíže a moci, ako to vidíme dnes. Na druhej strane stredoveká spoločnosť neponúkala možnosti na osobný rast a postup v rebríčku spoločenských vrstiev. Fungovala skôr na prísnom rozdelení a fungovaní osôb len v rámci spoločenskej triedy, do ktorej sa pri narodení zaradili. V tom môže tkvieť ďalší dôvod nezájmu. Na nižšie skupiny sa nazeralo skôr s odporom alebo sa nenazeralo vôbec. Faktom je aj to, že ak sa človek pohybuje v okruhu jednej úzkoprofilovej skupiny ľudí, nemôže sa dozvedieť nič o iných. Informácie nemali v stredoveku takú voľnú možnosť pohybu ako dnes, bez internetu, televízie, rozhlasu a printových médií, sa k ľuďom nedostávali tak ľahko. To, čo sa šírilo medzi ľuďmi, bolo len ústnou formou, podobne ako dnes sa skôr hovorilo o bohatých a mocných ako o chudobných a bezprávnych. Pre ľudí zostávala len viera v Boha a jeho sľub vykúpenia. Ale je otázkou ako sa môže človek spoliehať na cirkev, ktorá predáva odpustky, podniká drahé neúspešné križiacke výpravy a pri znakoch odlišnosti obviní človeka z kacírstva a bosoráctva. To nás privádza späť k pocitu bezmocnosti a nemožnosti dostať sa k lepším životným podmienkam. Poskytovaná pomoc neriešila príčiny, ktoré viedli vzniku problému, skôr išlo len o zmiernenie následkov. Východisko zo situácie, ktoré by malo dlhodobý alebo trvalý účinok neponúkal zatiaľ nikto.

Novovek zmenil feudálnu spoločnosť na kapitalistickú. Skupinky bohatých hromadili svoj majetok, investovali ho aby sa stali ešte bohatšími, triedne rozdiely sa zväčšovali. Životné podmienky chudobných boli zlé, s tým sa spájali zdravotné problémy a nízka priemerná dĺžka života. Pri rozvoji priemyslu a úpadku poľnohospodárstva bola vidiecka spoločnosť

nútená odísť do miest, ktoré kapacitne nemohli stačiť, či už ubytovaním alebo zamestnaním. K ich neuplatniteľnosti prispela nízka alebo žiadna kvalifikácia, tiež negramotnosť prevládajúca v tejto vrstve. Na túto situáciu reagovalo renesančné sociálno-utopistické filozofické myslenie, ktoré sa snažilo riešiť majetkovú a sociálnu spoločenskú diferenciáciu. V osvietenskom prúde sa do pozornosti dostával ľudský rozum schopný samostatne konať a meniť svoje okolie k vlastnému chcenému obrazu. Je potrebné sa zamyslieť nad tým ako ja možné priviesť ľudí k takejto podstatnej zmene. V dovtedajších dejinách konali zväčša najnižšie triedy pod vplyvom vôle iných, vyššie postavených. Preto bolo podľa nás skôr len želaním mysliteľov, alebo odporúčaním do budúcnosti, priviesť človeka k takémuto správaniu. Je nemožné aby po storočiach podriaďovania sa, vedel človek používať svoj rozum v prospech seba a nezávisle, v tak krátkej dobe. Ďalším bodom na zamyslenie je to, ako sa k ľuďom dostanú filozofické traktáty písané zložitým jazykom, vydané v malých nákladoch, ktoré by im objasnili čo všetko môže človek svojim rozumom dokázať. Snaha mysliteľov je nepopierateľná, dokonca je neoceniteľné to, že sa rozhodli vydávať diela pre verejnosť obsahujúce vedomosti z rôznych vedných oblastí. Stále je tu však aspekt negramotnosti u širokej skupiny ľudí. Skvelou reakciou boli snahy osvietenských panovníkov zvýšiť vzdelanostnú úroveň obyvateľov. Zaviedli povinnú školskú dochádzku pre najchudobnejších, tí získali základne vedomosti, ktoré zahŕňali písanie, čítanie a počítanie. Ich vzdelanie ale podľa nás nepostačovalo na zdieľanie nových prúdov myšlienok. Preto boli nositeľmi zmien vyššie vrstvy. Šíriace sa teórie prirodzeného práva dali základ pre moderné demokratické systémy a zabezpečenie základných ľudských práv. Tie sa implikovali do nových štátnych usporiadaní, navrhovaných filozofmi tejto doby. Tí, podobne ako ich antický predchodcovia, polemizovali o najlepšom usporiadaní spoločnosti a efektívnych formách vlády.

Počas novoveku sa štát v sociálnej starostlivosti veľmi nepresadzoval. Držal sa liberalizmu, to znamenalo zánik už dovtedy chabej starostlivosti o chudobných. Ak však štát presadzuje voľnú ruku ľudí v narábaní s financiami, ako to liberalizmus hlásal, musí dať šancu tým, ktorí financie nemajú na ich získanie. Dá sa vôbec voľne narábať s ničím? Existovali síce pracovné zákony nútiace žobrákov pracovať, ale zisky z takejto práce ledva pokrývali výdavky na životné potreby, nie ešte odkladať horšie časy, ak teda ešte horšie môže byť.

Zmeny prišli až po Veľkej francúzskej revolúcii, ktorá svojimi výdobytkami ovplyvnila nasledujúce dejiny. Bezprostredne po nej sa začali šíriť myšlienky nacionalizmu, ale aj smery, ktoré kritizovali politiku liberalizmu a jeho prístup k občanovi. Tieto smery sa snažili riešiť problémy robotníckej vrstvy. Pokúšali sa zabezpečiť sociálny výhody, určiť presný pracovný čas, zlepšiť zdravotné prostredie. Prínosný bol aj ich boj za politické práva robotníkov, ktorý tak otvoril svet politiky pre širšiu skupinu obyvateľstva.

Ak sa pozrieme späť do dejín ani raz sa zatiaľ pozornosť štátu neupierala na spoločenské problémy ako komplex. V staroveku sa riešili situácie tak ako prišli a najčastejšie sa vyskytujúce ošetrili panovníci zákonom. V stredoveku sa starostlivosť viazala na kláštory a kresťanské organizácie. Poskytovaná pomoc bola pre chudobných a chorých. V novoveku prišlo k vzdelávaniu chudobných a ich zamestnávaniu podľa alžbetínskeho zákona. Koncom 19. st. sa pozornosť obracia na vrstvu robotníkov. Môžeme to chápať ako istý posun v sociálnom myslení, starostlivosť sa rozširuje z vrstvy chudobných a chorých o robotníkov. Socialistické hnutie donútilo vlády prijať výnimočné zákony ošetrojúce práva robotníkov. Postupne sa teda načrtávali isté počiatočné formy štátneho sociálneho zabezpečenia, ktoré síce nechránilo ešte všetky vrstvy obyvateľstva, ale predznamenávalo a utváralo živnú pôdu pre nasledujúce formy. V tomto období sa aktivizovali aj ženy. Postupne sa presadzovali v zamestnaniach, dostali prístup k vzdelávaniu. Tento krok bol z pohľadu sociálnej práce veľmi významný, pretože ak sa pozrieme do jej súčasných radov vidíme značnú prevahu žien. Ženy ako nežnejšie pohlavie majú rozdielne vnímanie v sociálnych situáciách. To ich zvyhodňuje pri uplatnení v oblasti sociálnej práce. Majú dispozície pre lepšie vcítenie sa do situácie klientov, používajú skôr intuíciu ako rozum. Uvádza ich to síce do zvýšeného nebezpečenstva zneužitia ich dôvery, ale toto riziko nesie každý sociálny pracovník bez rozdielu pohlavia. Avšak pri práci s klientom, ktorý prichádza do starostlivosti sa vo väčšine prípadov stretávame so smútkom, beznádejou, strachom a podobnými emóciami. To si vyžaduje ľudský prístup, zanietené počúvanie a schopnosť citlivo pracovať s ľuďmi. Tieto vlastnosti sú nepopierateľne viac zastúpené u žien. To ich predurčuje nielen pre sociálnu prácu ale aj pre iné pomáhajúce profesie.

Svoju renesanciu v oblasti sociálnej starostlivosti a charitatívnej činnosti prežívala aj cirkev. Po predchádzajúcom období útlmu, pri ktorom sa hlavne vzdelaní ľudia v dôsledku zámorských objavov a rozvojom exaktných vied odvrátili od cirkvi, prišlo opätovné

oživenie. Činnosti vyvíjali aj protestantské cirkvi, ktoré sa počas reformných hnutí odštípli od kresťanstva. To ponúklo ľuďom širšiu škálu foriem pomoci. V rámci cirkevných diakónií dostali možnosť vzdelávania aj ženy a to priamo pre účely sociálnych služieb.

Ak sa pozrieme do činnosti Charity Organization Society (COS), ich aktivity v oblasti poskytovania kontaktov môžeme označiť ako prvé formy poradenskej činnosti. Tiež ich navštevovanie ľudí v domácnostiach pripomína predchodcu terénnej sociálnej práce. Avšak s ich hlavnou ideológiou, že človek si za svoje zlyhanie môže sám, úplne súhlasiť nemôžeme. Iste, ak je človek nečinný nemôže očakávať podporu zo strany iných, ale nie všetky sociálne zlyhanie sú výsledkom ľudského zaháľania. Do úvahy je potrebné brať širší spoločenský kontext a príčiny, ktoré viedli k situácii. Takýto prístup je používaný v súčasných prístupoch v sociálnej práci. K zmene tejto ideológie prispeli aj práce publikované v tomto období, najmä Social Diagnosis od Mary Richmondovej. Toto dielo zmenilo nazeranie na klienta, dovtedajšie posudzovanie podľa jednotnej normy a nezohľadňovanie jednotlivých osobných aspektov prešlo k individuálnej práci s konkrétnym prípadom. Ďalšou udalosťou, ktorá ovplyvnila dianie v oblasti sociálnych vecí bolo prijatie Všeobecnej deklarácie ľudských práv. Tento dokument ustanovil základné princípy fungovania spoločnosti. Pre krajiny, ktoré ho prijali sa stal záväzným a bol včlenený do ústav týchto krajín. Okrem práva na život, slobody, rovnosti pred zákonom, sa v deklarácii v niektorých článkoch zakotvili práva na sociálne zabezpečenie. Napríklad v článku 22 sa uvádza, že “ každý človek ako člen spoločnosti má právo na sociálne zabezpečenie a nárok na to, aby národným úsilím aj medzinárodnou súčinnosťou a v súlade s organizáciou a s prostriedkami príslušného štátu sa mu zaručili hospodárske, sociálne a kultúrne práva nevyhnutné pre jeho dôstojnosť a slobodný rozvoj jeho osobnosti” (Všeobecná deklarácia ľudských práv, 2010). Toto začlenenie sociálneho zabezpečenia medzi základné ľudské práva, bolo posledným krokom v predchádzajúcich pokusoch niektorých štátov, vytvoriť štátne sociálne siete zabezpečujúce občanom sociálnu ochranu a bezpečie. Ak sa na to pozrieme z iného uhla, snahy týchto štátov podnietili začlenenie tohto práva do deklarácie s cieľom ochrániť ľudí pred nedôstojným životom a zachovanie istej úrovne životných podmienok vo vzniknutej situácii. Ďalším článkom zaoberajúcim sa ochranou v zlej sociálnej situácii je článok 25, ktorý uvádza “ každý má

právo na takú životnú úroveň, ktorá by mohla zabezpečiť jeho zdravie a blahobyť jeho rodiny, vrátane potravy, ošatenia, bývania, lekárskej starostlivosti a nevyhnutných sociálnych služieb, má právo na zabezpečenie v nezamestnanosti, v chorobe, pri pracovnej nespôsobilosti, pri ovdovení alebo ostatných prípadoch straty zárobkových možností, ktoré nastali okolnosťami nezávislými od jeho vôle” (Všeobecná deklarácia ľudských práv, 2010). Už v roku 1948 tieto články nepriamo vyčlenili náplň práce sociálnych pracovníkov, ktorí pomáhajú ľuďom v naplnení týchto práv, samozrejme v medziach daných zákonmi krajiny. Aj súčasné prístupy v sociálnej práci sú postavené na rešpekte práv deklarovaných v tomto dokumente. Teda by mala byť poskytovaná rovnaká ochrana a starostlivosť všetkým osobám bez rozdielu rasy, pohlavia, veku, pôvodu, farby pleti, jazyku, náboženstva, politického presvedčenia, rodového alebo iného postavenia. Samozrejme to nepredpokladá predstavu bezpohlavného človeka s problémom, bez akýkoľvek špecifik, ku ktorému sa prístupuje na základe presne určených noriem a tabuliek. V sociálnej práci je nevyhnutné poznať odlišnosti, rešpektovať ich a efektívne s nimi pracovať. Hlavný rozdiel je v postoji k týmto špecifikám. Určite by sa na základe nich nemalo s týmito ľuďmi zaobchádzať inak, horšie, ako s členmi majoritnej spoločnosti. Tieto teórie tvoria základ antidiskriminačného prístupu v sociálnej práci. Aktuálna je hlavne v kontexte globalizácie. Pri otvorení hraníc a možnosti voľnému pohybu ľudí, najmä v rámci Európskej únie, sa zvyšuje pravdepodobnosť kontaktu sociálneho pracovníka s klientom s inej kultúry.

Problémy, ktorým sme sa v diskusii venovali tvoria len malú časť z toho, o čom všetkom sa dá polemizovať. Z dôvodu obmedzenia obsahu tejto práce sme sa pokúsili vybrať tie najzaujímavejšie. Ide najmä o historické fakty, ktoré sa už stali a teda nie je možné ich zvrátiť. Nasledujúcim generáciám nezostáva nič iné, len sa prispôbiť ich pozitívnym či negatívnym následkom. Stále však zostáva aktuálna známa pravda, že dejiny sa neustále opakujú a treba sa z nich poučiť.

ZÁVER

V práci sme sa zamerali na sumarizáciu poznatkov z oblasti sociálnej práce. Snažili sme sa uviesť prierez jednotlivými historickými etapami vývoja sociálnej práce, v kontexte súdobých filozofických a sociálnopolitických východísk. Zistili sme, že dejiny sociálnej práce je veľmi zaujímavá a rozsiahla téma, ktorú je problematické vtesnať do rozsahu bakalárskej práce. Cieľ, ktorý sme si stanovili sa nám však napriek tomu podarilo naplniť.

Dejiny sociálnej práce je veľmi ťažké študovať bez prihliadania na širší kontext danej doby. Tieto faktory vo vysokej miere ovplyvňovali formy poskytovanej pomoci. Tak ako sa vyvíjala doba a menili životné podmienky v rámci nej, rozširovala sa aj paleta problémov sužujúcich ľudí. Preto sa v rôznych obdobiach menili formy pomoci, ktoré sa aspoň z časti snažili kopírovať žiaduce potreby. Napriek nepopierateľnej snahe však stále ostával priestor, kde neboli naplnené požiadavky do takej miery ako by bolo žiaduce.

Spočiatku bola sociálna pomoc poskytovaná najmä v rámci kresťanských kláštorov, neskôr sa rozšírila o mestá a iné neštátne organizácie. Veľkým prínosom bol vstup štátu do tejto oblasti. Tým sa rozšírili možnosti aj rámec poskytovaných služieb. Štát sa postupom času zamerlal aj na ochranu a zabezpečenie v prípade sklznutia do nepriaznivých životných situácií. Na takomto princípe funguje sociálna sféra sociálnej pomoci a starostlivosti aj v súčasnosti. Teda na báze kooperácie a vzájomnom dopĺňaní činností medzi organizáciami tretieho sektora, súkromnými poskytovateľmi služieb a štátom.

Podľa nás najmä v kontexte Slovenska a aj iných postkomunistických štátov, by bolo výhodné zaoberať sa dejinami sociálnej práce, pretože v ére socializmu boli aktivity vo sfére dobrovoľných a charitatívnych organizácii viac menej potlačené a sociálna pomoc sa premietala skôr na poskytovanie štátnych dávok. Preto v súčasnosti po páde režimu prichádza k oživeniu tohto sektora a máme šancu nadviazať na tradície fungujúce pred niekoľkými desaťročiami.

Boli by sme radi ak by táto práca podnietila aj iných nezainteresovaných ľudí k štúdiu dejín sociálnej práce. Dúfame, že aspoň z časti priblížila postupný vývoj a formovanie sociálnej práce a umožnila pochopiť širšie súvislosti niektorých historických faktov a ich vplyv na ňu.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ZDROJOV

Adams, R. - Dominelli, L. - Payne, M. 2005. *Social work futures - Crossing boundaries, transforming practice*. New York: Palgrave MacMillan, 2005. 342 s. ISBN 1-4039-1614-4.

Aldebert et al. 1995. *Dejiny Európy*. Bratislava: Mladé letá, 1995. 2. vydanie. 397 s. ISBN 80-06-00889-2.

Anzebacher, A. 2004. *Úvod do filozofie*. Praha: Portál, 2004. 2. vydanie. 384 s. ISBN 80-7178-804-X.

Burns, E. M. - Lerner, R.E. - Meachan, S. 1984. *Western Civilizations - Their History and Their Culture*. New York: Norton, 1984. 10. vydanie. 672 p. ISBN 0-393-95319-X.

Davies, M. 2000. *The Blackwell Encyclopedia of Social work*. Oxford: Blackwell publishing, 2000. 412 p. ISBN 978-0-631-21451-9.

Davies, M. 2002. *Blackwell Companion to Social work*. Oxford: Blackwell publishing, 2002. 500 p. ISBN 0-631-22392-4.

Dominelli, L. 2005. Feminist social work. In: Adams, R. - Dominelli, L. - Payne, M. 2005. *Social work futures - Crossing boundaries, transforming practice*. New York: Palgrave MacMillan, 2005. ISBN 1-4039-1614-4. 96-105 p.

Feminizmus ako snaha o odstránenie útlaku. [online]. 2010, [cit. 2010-03-27]. Dostupné na internete: <http://hn.hnonline.sk/2-21380605-k10000_detail-b6>.

Globalizácia a jej vplyv na politickú a ekonomickú štruktúru sveta. [online]. 2010, [cit. 2010-03-27]. Dostupné na internete: <<http://global-info.szm.com/index.html>>.

Globalizácia a výzvy pre Slovensko. [online]. 2010, [cit. 2010-03-27]. Dostupné na internete: <www.goernment.gov.sk/data/files/1205.doc>.

Globalizácia, integrácia a slovenský národný záujem. [online]. 2004, [cit. 2010-03-27]. Dostupné na internete: <<http://www.euractiv.sk/rozsirovanie/analyza/globalizacia-integracia-a-slovensky-narodny-zaujem>>.

Határ, C. 2009. *Sociálna pedagogika, sociálna andragogika a sociálna práca – teoretické*,

- profesijné a vzťahové reflexie*. Praha: Educa, 2009. 144 s. ISBN 978-80-87306-01-7.
- Kamenický, M. a kol. 2003. *Lexikón svetových dejín*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2003. 319 s. ISBN 80-10-00001-9.
- Kiczko, L. a kol. 2004. *Dejiny filozofie*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2004. 142 s. ISBN 80-10-00351-4.
- Kodymová, P. 2001. Domáci tradície sociálnej práce. In: Matoušek, O. a kol. 2001. *Základy sociálnej práce*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-473-7. 111-153 s.
- Kováčiková, D. 2000. *Základné otázky dejín sociálnej práce*. Žilina: Edis, 2000. 100s. ISBN 80-7100-718-8.
- Kusin, V. 2003. *Sociálna filozofia v dejinných reflexiách*. Bratislava: OZ Sociálna práca, 2003. 155 s. ISBN 80-968927-0-3.
- Levická, J. 1999. *Náčrt dejín sociálnej práce*. Trnava: SAP – Slovak Academic Press 1999. 104 s. ISBN 80-88908-29-9.
- Lexikón Antiky*. Bratislava: Aktuell, 2008. 365 s. ISBN 978-80-89153-54-1.
- Lives of the Saints, February 8, St. John of Matha*. [online]. 2006, [cit. 2010-2-10]. Dostupné na internete: <<http://www.magnificat.ca/cal/engl/02-08.htm>>.
- Mannová, E. 2000. *A Concise History of Slovakia*. Bratislava: Historický ústav Slovenskej akadémie vied, 2000. 323 s. ISBN 80-88880-42-4.
- Matoušek, O. a kol. 2001. *Základy sociálnej práce*. Praha: Portál, 2001. 312 s. ISBN 80-7178-473-7.
- Navrátil, P. 2001. Antiopresívni prístupy. In: Matoušek, O. a kol. 2001. *Základy sociálnej práce*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-473-7. 237-244 s.
- Oláh, M., Schavel, M., Ondrušová, Z. 2008. *Úvod do štúdia a dejín sociálnej práce*. Bratislava: VSZaSP sv. Alžbety, 2008. 208 s. ISBN 80-969449-6-7.

- Payne, M. 2005. *Modern Social Work Theory*. New York: Palgrave MacMillan, 2005. 3. vydanie. 366 p. ISBN 978-1-4039-1836-9.
- Potůček, M. 1995. *Sociální politka*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. 144 s. ISBN 80-85850-01-X.
- Strieženec, Š. 1996. *Slovník sociálneho pracovníka*. Trnava: AD, 1996. 255 s. ISBN 80-967589-0-X.
- Strieženec, Š. 2001. *Úvod do sociálnej práce*. Trnava: Tripsoft, 2001. 2. vydanie. 198 s. ISBN 80-968294-6-7.
- Störing, H. J. 2000. *Malé dějiny filosofie*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. 632 s. ISBN 80-7192-500-2.
- Svätý Lancerikus*. [online]. 2010, [cit. 2010-02-17]. Dostupné na internete: <<http://www.knazi.sk/svati/lsvaty.php?svid=10>>.
- Tokárová, A. a kol. 2003. *Sociálna práca. Kapitoly z dejín, teórie a metodiky sociálnej práce*. Prešov : AKCENT PRINT, 2003. 535 s. ISBN 80-968367-5-7.
- Teórie európskej integrácie*. [online]. 2010, [cit. 2010-04-01]. Dostupné na internete: <http://www.europskaunia.sk/teorie_europskej_inetgracie>.
- Všeobecná deklarácia ľudských práv*. [online]. 2010, [cit. 2010-04-01]. Dostupné na internete: <http://www.vop.gov.sk/ochrana_prav/legislativa/deklaracia/>.
- Zimmer, R. 2005. *Príbeh filozofie – kľúč ku klasickým dielam*. Bratislava: Slovart, 2005. 239 s. ISBN 80-8085-051-8.